

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HUDEBNÍ KULTURY

Hudební tvorba Antonína Dvořáka a její uplatnění
v hudební výchově na 1. stupni základní školy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Veronika Vojtová

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ Vedoucí práce: doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

Plzeň, 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 28.6. 2018

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji vedoucí práce paní doc. PaedDr. Marii Slavíkové, CSc. za odborné vedení diplomové práce, cenné rady, její ochotu a vstřícný přístup. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za velkou míru trpělivosti a psychickou podporu.

Obsah

ÚVOD.....	3
1. Život Antonína Dvořáka.....	4
1.1 Dětství.....	4
1.2 Mládí.....	5
1.3 První úspěchy	6
1.4 Slibná kariéra	7
1.5 První kroky za hranice	9
1.6 Cesta do Ameriky	11
1.7 Poslední léta.....	13
1.8 Význam Antonína Dvořáka	15
2 Analýza vyučovacích, vzdělávacích dokumentů a standardních učebnic hudební výchovy z hlediska uplatnění děl Antonína Dvořáka	16
2.1 Vzdělávací dokument RVP	16
2.2 Analýza učebnice hudební výchovy pro I. stupeň.....	18
2.3 Závěry z analýzy zdrojů	31
3 Vybrané Dvořákovy opery z hlediska uplatnění na I. stupni ZŠ	32
3.1 Opera Čert a Káča.....	32
3.1.1 Okolnosti vzniku	32
3.1.2 Charakteristika zhudebnění	34
3.1.3 Význam opery pro dětského posluchače	35
3.1.4 Práce s poslechem	35
3.2 Opera Rusalka.....	37
3.2.1 Okolnosti vzniku	37
3.2.2 Charakteristika zhudebnění	38
3.2.3 Význam opery pro dětského posluchače	39
3.2.4 Práce s poslechem	39
3.3 Opera Jakobín	41
3.3.1 Okolnosti vzniku	41
3.3.2 Charakteristika zhudebnění	42
3.3.3 Význam opery pro žáky	43
3.3.4 Práce s poslechem	43
3.4 Práce s operami v hodinách hudební výchovy	45

4	Příprava na výukovou jednotku se zaměřením na Dvořákovy opery.....	48
4.1	Výuková jednotka s uplatněním prvků z opery Čert a Káča	48
4.2	Výuková jednotka s uplatněním prvků z opery Rusalka	53
	ZÁVĚR.....	57
	RESUMÉ.....	59
	LITERATURA.....	60
	ELEKTRONICKÉ ZDROJE.....	62
	SEZNAM OBRÁZKŮ	63
	PŘÍLOHY.....	I

ÚVOD

Ve své diplomové práci se budu zabývat skladbami českého hudebního skladatele Antonína Dvořáka a především výběrem jeho skladeb v učebnicích hudební výchovy na prvním stupni základních škol. Skladby Antonína Dvořáka jsou melodické, rytmické, procítěné a zároveň většina z nich je vhodná k poslechu pro dětského posluchače. Poslech nejen Dvořákovy hudby v každém z nás vyvolává určité emoce. Díky poslechu tak žáci rozvíjejí své emoce, učí se udržovat pozornost, a proto je zařazení poslechových činností na prvním stupni velmi důležité.

Téma své diplomové práce jsem si zvolila z několika důvodů. Především je to z důvodů osobních, protože už od dětských let pravidelně spolu s mojí maminkou a sestrou Klárkou navštěvuji divadelní a operní představení, koncerty vážné hudby a všeobecně se zajímám o kulturu. V divadlech i v koncertních sálích jsem se mnohokrát setkala s hudbou Antonína Dvořáka a jeho různá díla mě zaujala. Dvořákovy opery jsem si jednoduše zamilovala, protože jsou pochopitelné pro malé diváky a zároveň nadchnou i dospělé posluchače. Druhým důvodem je, že od svých devíti let hraji na klavír a pár jednodušších skladeb od toho to skladatele jsem také hrála.

Diplomová práce obsahuje čtyři kapitoly. V první kapitole budu nejprve podrobněji zkoumat informace ze života skladatele, k tomu účelu prostuduji životopis a přehled jeho děl. Ve druhé kapitole budu vycházet z požadavků rámcově vzdělávacího programu poslechových a hudebně pohybových činností, které následně více prozkoumám v učebnici hudební výchovy pro 1. stupeň základní školy. Součástí druhé kapitoly je výběr Dvořákových skladeb z dané učebnice hudební výchovy a jejich následná analýza.

Ve třetí kapitole se zaměřím na dvě Dvořáky pohádkové opery, Čert a Káča a Rusalka, ale také na méně pedagogicky užívanou operu Jakobín. Hlavní cíl mé práce tedy představují tyto opery, které poskytují možnosti didaktického uplatnění, především svou pohádkovostí. Cíl mé práce zároveň zahrnuje vypracování návrhů didaktických postupů pro práci s poslechem v hodinách hudební výchovy na prvním stupni, které jsem zakomponovala do dvou příprav hodiny hudební výchovy ve čtvrté kapitole.

1. Život Antonína Dvořáka

V první části této kapitoly se budu zabývat životem významného českého skladatele Antonína Dvořáka. Celý Dvořákův život jsem rozdělila do několika podkapitol. V každé podkapitole jsou shromážděny základní informace o skladatelově životě, stručná charakteristika jeho děl v jednotlivých obdobích a další informace úzce souvisejí s kariérou hudebního skladatele. V poslední podkapitole se budu zamýšlet nad významem Dvořákových děl pro českou a zahraniční hudbu, ale také pro současnou společnost.

1.1 Dětství

Jeden z nejnámějších českých skladatelů Antonín Dvořák se narodil svým rodičům Anně a Františkovi 8. září 1841 v rodné Nelahozevsi jako prvorozený syn. Rod Dvořáků žil od roku 1818 v Nelahozevsi, kam se přistěhovali prarodiče budoucího skladatele. Otec byl vyučeným řezníkem, a proto se od prvorozeného syna očekávalo, že v budoucnosti převezme řemeslo. Kromě řezničiny se u Dvořáků geneticky předávalo i nadání k hudbě, muziku ovšem považovali spíše za způsob přivýdělků nebo příjemné zpestření každodenní práce.

Malý Antonín byl velmi šikovný a v hudbě všechny převyšoval, proto ho otec svěřil Josefu Spitzovi, nelahozeveskému učiteli, kde mohl dále rozvíjet své hudební vlohy. Brzy zvládal hru na housle a časem absolvoval i své první sólové vystoupení jako houslista v kostele v nedalekém Vepřku. I přes všechny Antonínovy úspěchy a evidentní talent chtěl mít otec doma řezníka, a tak od dětství Antonín vypomáhal v otcově živnosti. K této činnosti patřily také návštěvy trhů v okolí, kam chodili vybírat dobytek.¹

V této době se rodí i Dvořákův celoživotní koníček - pozorování a obdiv k lokomotivám. Když mu bylo devět let, byl svědkem budování železniční trati Praha - Podmokly, která vedla právě přes Nelahozeves. V létě 1851 poté vsí projela první parní lokomotiva Eger, vrchol tehdejšího technického pokroku. Když Antonín dosáhl 12 let, rozhodl se jeho otec, že ho pošle k příbuzným do Zlonic, kde se bude zdokonalovat v řezničině, ale také se přiučí německému jazyku. Ve Zlonicích mimo jiné působil vynikající hudebník a kantor Antonín Liehmann, který brzy rozpoznal v mladém Antonínovi mimořádný talent a začal ho učit základům harmonie a hry na varhany. Zde vznikají i první drobné skladby.

---

¹ BURIAN, Karel Vladimír. *Hudba domova: kapitoly ze života hudebního skladatele Antonína Dvořáka*. Praha: Supraphon, 1979.

1.2 Mládí

Antonín se k nelibosti svého otce věnoval více hudbě než znalostem němčiny, proto ho otec posílá na rok do České Kamenice a zapisuje jej do třetí třídy německé pokračovací školy. V České Kamenici se Antonín zdokonaluje nejen v jazyce, ale i v hudbě, neboť se zde seznamuje s místním regenschorim Františkem Hankem, který ho nechává hrát v místním kostele při mších na varhany.

Mezitím se snaží Liehmann přesvědčit Františka Dvořáka, že mimořádný talent jeho syna zasluhuje odborné vzdělání. Nakonec je to ale sám Antonín Dvořák, kterému se podaří otce přesvědčit „*Tatínku, já.... já tím řezníkem nebudu! Budu muzikantem!*“ *Vyhrkl ta slova, ani nevěděl jak. „ Budeš muzikantem! Pánbu ti požehnej, Anton!“ volal otec a Toník nevěřil svým uším.*²

V roce 1857 se Antonín dostává do Prahy, kde na doporučení Liehmanna studuje varhanickou školu, která poskytovala vzdělání v oblasti harmonie, kontrapunktu a základy kompozice. Zde působil vynikající pedagogický sbor, jehož členy byly například: K. F. Pitsch, J. Krejčí, L. Zvonař, F. Blažek a J. Foerster - otec skladatele J. B. Foerster. Absolutorium na varhanické škole složil Dvořák v červenci 1859 veřejným koncertem, na němž hrál kromě Bachova preludia a fugy i dvě skladby vlastní - **Preludium D dur a Fugu g moll.**³

Když Dvořák opouštěl varhanickou školu, bylo mu necelých osmnáct let a jeho finanční situace nebyla dobrá. Otcova živnost stále více upadala, proto se přihlásil na konkurz na varhaníka v kostele sv. Jindřicha, který nakonec nevyhrál. Po tomto nezdaru byl přijat na místo violisty v kapele Karla Komzáka, později po otevření Prozatímního divadla se kapela stala základem operního orchestru. Zde se Dvořák poprvé setkal s Bedřichem Smetanou a často pod jeho taktovkou hrával.

---

² BURIAN, Karel Vladimír. *Hudba domova: kapitoly ze života hudebního skladatele Antonína Dvořáka*. Praha: Supraphon, 1979.

³ tamtéž

1.3 První úspěchy

Intenzivně studuje díla velkých mistrů a díky získaným podnětům a inspiraci začíná tvořit vlastní hudbu a vzniká velké množství děl. Dvořák si v této době nevěří natolik, aby své skladby poskytl k nastudování a veškeré své partitury ničí. Spokojený je až se Smyčcovým kvintetem z roku 1861 a následně se *Smyčcovým kvartetem A dur*. Po zkomponování těchto skladem se Dvořák pokouší o vrcholnou hudební formu, *první symfonii*. Ta vzniká v tónině *c moll* s podtitulem "*Zlonické zvony*", jenž věnoval svému učiteli ze Zlonic Antonínu Liehmannovi. Vzápětí se pouští do *druhé symfonie*, tentokrát v tónině *B dur* a *koncertu pro violoncello A dur*, věnovanému spoluhráčům z orchestru.

Angažmá v orchestru Prozatímního divadla a především hraní Smetanových oper Dalibor a Braniboři v Čechách inspirovalo Dvořáka ke kompozici své vlastní opery. Jako libreto použil starší text německého básníka K. T. Körnera *Alfréd Veliký*, avšak tato opera se za jeho života nikdy nehrála. Druhou jeho operou se stává *Král a uhlíř*, ale až její druhá verze byla natolik hratelná, že ji k nastudování přijímá Prozatímní divadlo. Premiéra se uskutečnila 24. listopadu 1874 a díky ní se Dvořák představuje veřejnosti jako operní autor. Po úspěšném provedení *hymnu „Dědicové Bílé hory“* se z neznámého violisty orchestru Prozatímního divadla stává nadějný tvůrce s velkou budoucností. Mezi další skladby z tohoto období patří: *Symfonii č. 3 Es dur* a *č. 4 d moll*, tři smyčcové kvartety a komická opera *Tvrdé palice*.

Kromě působení v Prozatímním divadle si pravidelně přivydělával hodinami klavíru v rodině Čermákových, kde vyučoval jejich dvě dcery Josefínu a Annu. Milostné vzplanutí k Josefíně, která byla herečkou Prozatímního divadla, zachytil v cyklu milostných písní, nazvaných podle básnické sbírky *Cypřiše*. K Cypřišům se Dvořák celý život mnohokrát vracel, jejich melodie můžeme nalézt v řadě jeho pozdějších skladeb. Dvořák však zažívá milostné zklamání, poněvadž se Josefina vdává za hraběte Václava Kounice. Přesto nadále dochází do Čermákovy rodiny jako učitel klavíru a časem si vytvoří úzký vztah k mladší Anně. Anna hrála na klavír a její zpěv byl vysoce ceněn, později občas účinkovala i v provedeních manželových děl.⁴

---

⁴ BURIAN, Karel Vladimír. *Hudba domova: kapitoly ze života hudebního skladatele Antonína Dvořáka*. Praha: Supraphon, 1979.

Dne 17.11 1873 si Antonín Dvořák bere Annu Čermákovou. Jemu bylo 32 let a jí pouhých 19 let. Novomanželé zpočátku bydleli u Anniny matky Klotildy Čermákové, ale po několika měsících se přestěhovali do skromného bytu v ulici Na Rybníčku. Zde se jim 4. 4. 1874 narodil první syn Otakar, po němž brzy následovaly dcery Josefka a Růženka. Finanční situace rodiny byla velmi špatná, proto Dvořák přijímá místo varhaníka v kostele sv. Vojtěcha, kde pak působí tři roky.

1.4 Slibná kariéra

V roce 1875 se Dvořák rozhodl zažádat o státní stipendium, které bylo každoročně udělováno mladým nemajetným umělcům, u nichž se prokázal výrazný talent, a dostat podporu až 400 zlatých. V porotě, která o udílení stipendií rozhodovala, tehdy zasedal Johann Herbeck, Otto Dessoff a Eduard Hanslick. Později v komisi zasedá i slavný rakouský skladatel Johannes Brahms, jenž má pro Dvořáka od počátku velké uznání, za což mu byl Dvořák neskonale vděčný. Následně se z těchto dvou významných skladatelů stávají celoživotní přátelé.⁵

Dvořák uspěl i v dalších pěti letech, kdy opět stipendium získal, a finanční situace rodiny se o dost zlepšila. Pro Dvořákův kariérní vzestup je rozhodující žádost z roku 1877. Jeho *Moravské dvojzpěvy* se na Brahmsovo doporučení dostávají do Berlína k světově uznávanému německému nakladateli Fritzu Simrockovi. Díky tomuto kontaktu stoupá skladatelův věhlas za hranicemi naší vlasti a umožňuje mu navazovat další důležité zahraniční kontakty. V tomto období vznikají další díla, jako například *Serenáda E dur pro smyčcový orchestr*, *opera Vanda*, *klavírní kvartet D dur*, či v pořadí již *pátá symfonie F dur*.

Po tomto radostném období přichází nečekaná rána. Po smrti dcery Josefky, která zemřela dva dny po narození, umírá za tragických okolností v srpnu 1877 roční dcera Růženka. Ta se nejspíše otráвила fosforovým roztokem, jenž sloužil pro výrobu zápalek a byl nedílnou součástí každé domácnosti. Měsíc nato, v den Dvořákových šestatřicátých narozenin, zemřel i tři a půl roku starý syn Otakar. Dvořákovi tak během krátké doby přišli o všechny své děti.⁶

---

⁵ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2.

⁶ tamtéž

Po smrti Josefy se Dvořák vrací ke komponování klavírní verze *Stabat mater* a po ztrátě dalších dvou dětí vzniká její definitivní orchestrální podoba. Dvořák se obrací k bohu a hledá v něm nejen útěchu, ale především sílu k zvládnutí těchto tragických událostí. *Stabat mater* je tak odrazem Dvořákových pocitů ze ztráty dětí. Po tomto tragickém období se Dvořák se ženou stěhuje z ulice Na Rybníčku do nového bytu v Žitné ulici, kde zůstávají už natrvalo.

V následujícím období se výrazně přiklání ke kořenům slovanské lidové hudby, které bývá často označováno jako slovanské období a tvoří jedno z nejplodnějších období jeho tvorby. Během krátké doby vzniklo obrovské množství skladeb, jako *Moravské dvojzpěvy*, *Serenáda d moll* pro dechové nástroje, tři *Slovanské rapsodie*, řada klavírních skladeb, desátý *smyčcový kvartet "Slovanský"*, *Česká suita*, *Cigánské melodie* a také první řada *Slovanských tanců*, *symfonie č. 6 D dur*. Podle dirigenta Václava Talicha jde o dílo naplněné „tepem krve české země“.⁷

Slovanské tance vznikly na objednávku od Dvořákova nakladatele Fritze Simrocka. Brahmsovy Uherské tance se měly stát jakýmsi formálním vzorem pro jeho tvorbu, avšak Dvořák si zvolil zcela jinou cestu. Slovanské tance mají charakteristické rysy slovanské taneční hudby umělecky zpracované a zároveň zahrnují Dvořákovy dynamické a rytmické invence. Celkem vzniklo osm tanců. První a osmý tanec zpodobňují českého *furianta* především pro svůj ohnivý charakter, druhý tanec představuje ukrajinskou lidovou píseň *dumka*. Polka se objevuje ve třetím tanci, dále *skočnou* můžeme slyšet v pátém a sedmém tanci a českou *sousedkou* v tancích číslo čtyři a šest. Ačkoliv Dvořák za Slovanské tance dostává výrazně méně zlatých než před lety Brahms za svoje Uherské tance, tak jsou to právě *Moravské dvojzpěvy a Slovanské tance*, které odstartovaly Dvořákův věhlas ve světě.⁸

---

⁷ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

⁸ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2.

1.5 První kroky za hranice

Zájem o Dvořákovu hudbu roste i v zahraničí, což pro jeho kariéru znamená obrovský rozkvět. V roce 1884 dostává pozvání do Londýna. Tamější festivaly si dokonce začaly konkrétní skladby objednávat. Na objednávku tak vznikla díla *7. symfonie tzv. Anglická, oratorium Svatá Ludmila, kantáta Svatební košile* a velkolepé *Requiem*. Velkou Británií Dvořák navštívil celkem devětkrát a každá cesta byla triumfem pro něj i pro českou hudbu. Kromě Anglie se Dvořákova hudba hrála také ve Vídni, Budapešti nebo Lipsku.

Mezi jednotlivými zájezdy vznikla celá řada děl, např. *Klavírní kvintet A dur, Mše D dur "Lužanská"*, další *Slovanské tance* a také *opera Jakobín*. Druhá řada *Slovanských tanců* má stejný počet tanců, zároveň se od té první značně liší. Převládají zde tance ze zemí východní Evropy. Patří mezi ně slovenský *odzemek*, mužský pastýřský tanec, druhý a šestý tanec ztvárňuje lašské *párové tance*, dále je tu *česká skočná a dumka*. V pátém tanci se Dvořák nechal inspirovat melodií české párové *špacírky*, kterou slyšel při návštěvě Vysoké. Sedmý tanec představuje typický tanec z jižní oblasti slovanského osídlení, *srbské kolo*, a poslední tanec představuje kombinaci prvků *sousedské a mazurky*.⁹

K vytvoření *opery Jakobín* si Dvořák vybírá libreto od Marie Červinkové-Riegrové, se kterou již spolupracoval na opeře Dimitrij. Prvotní podnět k napsání této opery se v Dvořákovi zrodil po úspěšné premiéře opery Tvrdé palice, avšak ke kompozici a premiéře opery Jakobín dochází až za dlouhých šest let. Hlavními důvody této dlouhé prodlevy bylo časté předělávání libreta ze strany Červinkové, Dvořákovy závazky v cizině, ale především Dvořákovo váhání nad zhudebněním českého námětu. V této opeře se Dvořák částečně vrací do svého dětství. Postava kantora Bendy a jeho dcery Terinky připomíná Dvořákova učitele hudby Liehmana, jenž také řídil sbor a komponoval, a jeho dceru Terezku, s níž Dvořák zpíval duety. První premiéra se konala 12. února 1889 v Národním divadle a nesetkala se ohlasem. Dílu byla vytýkána určitá nelogičnost v ději i hudební nedostatky. Sám Dvořák nebyl s dílem spokojen, k přepracování díla se však dostává až o tři roky později.¹⁰ Druhé verzi opery úpravy značně pomohly a po své premiéře v únoru 1889 se stala trvalou součástí repertoáru českých operních scén.

---

⁹ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2.

¹⁰ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

V průběhu deseti let (1878 - 1888) se manželům Dvořákovým narodilo postupně šest zdravých dětí, které se již všechny dožily dospělého věku. Po celý život Antonín Dvořák udržoval vřelé vztahy s hrabětem Václavem Kounicem, a proto po narození jedné z dcer je celá rodina pozvaná na zámek ve Vysoké u Příbrami. Dvořákovi Vysoká natolik učarovala, že neodmítl nabídku hraběte Václava Kounice k odkoupení staršího hospodářského stavení se zahradou na druhém konci vesnice. Stavení přebudoval v patrové letní sídlo, později nazvané vila Rusalka, následujících dvacet letech zde rodina trávila letní prázdniny. Při svých pobytech na letním sídle ve Vysoké bylo Dvořákovou hlavní zálibou chování holubů, chtěl mít ve svém holubníku zástupce všech druhů. Vysoká pro Dvořáka představovala oázu klidu a významnou inspiraci ke vzniku velkého množství hudebních děl.¹¹

V této době získává Dvořák doktorát Karlovy univerzity a členství v České akademii věd a umění. Současně je mu nabídnut post profesora skladby a instrumentace na pražské konzervatoři, který prvotně odmítá. Hlavními důvody byla intenzivní práce na 8. symfonii a také blížící se ruské turné.

V roce 1888 navštívuje Prahu hned dvakrát P. I. Čajkovskij. Poprvé, aby dirigoval své skladby na koncertech Umělecké besedy, a podruhé přijíždí uvést evropskou premiéru své nové opery *Evžen Oněgin*. Během svých návštěv se seznamuje s Antonínem Dvořákem a stávají se z nich přátelé. Ke konci svého druhého pobytu v Praze Čajkovskij přesvědčuje Dvořáka k uspořádání turné v Rusku. Až po oficiálním pozvání z Carské ruské hudební společnosti Dvořák s turné souhlasí. To se uskutečnilo v únoru a březnu 1890 ve dvou nejvýznamnějších městech Ruska, v Petrohradě a Moskvě. Turné dle Dvořákových slov nemělo očekávaný úspěch, především vinnou intrik v ruských hudebních kruzích, jak sám píše v dopise svému příteli Gustavu Eimovi. Tento nezdar si Dvořák vynahrazuje při návštěvě Anglie, kde diriguje svou **8. symfonií**, která dle slov místní kritiky je označena za dosud „nejúspěšnější z jeho symfonických děl“. (The Times 25.4.1890)¹² Vyvrcholením jeho úspěchu v Anglii bylo udělení čestného doktorátu univerzitou v Cambridge v červnu 1891.

Dvořák nepřestává pracovat, komponuje *klavírního tria Dumky* a současně přehodnocuje své rozhodnutí a v říjnu 1890 přijímá post profesora na pražské konzervatoři. Velkou roli v jeho rozhodnutí nejspíše hrál rozchod s Fritzem Simrockem.

---

¹¹ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

¹² DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2.

Spor vznikl kvůli zaplacení 8. symfonie, za níž Dvořák požadoval větší peníze, než byl Simrock ochotný vydat. Na pár let tak dochází mezi nimi k odloučení. V lednu 1891 nastupuje Dvořák na konzervatoř a mezi jeho žáky patří Josef Suk, Oskar Nedbal a Vítězslav Novák, budoucí přední čeští skladatelé. Mezi březnem 1891 a lednem 1892 vzniká cyklus tří *koncertních předeher* nazvaných *Příroda, život a láska*, jež má programní charakter. Sám Dvořák později jednotlivé části osamostatnil a dnes jsou známé pod názvy *Karneval, V přírodě a Othello*.¹³

1.6 Cesta do Ameriky

Roku 1891 přichází Dvořákovi první pozvání do Spojených států amerických. V této době Národní hudební konzervatoř v New Yorku potřebuje zvýšit prestiž, a to v podobě nabídky na post ředitele předním osobnostem evropské hudby. Ředitelka konzervatoře Jeanette Thurberová se rozhodla tento post nabídnout právě Antonínu Dvořákovi. Po dlouhém váhání Dvořák nabídku přijímá a v Americe nakonec stráví s malou přestávkou dva a půl roku. Dne 26. září 1892 odplouvá Dvořák se svou ženou, dcerou Otilií, synem Antonínem a svým žákem Josefem Janem Kovaříkem, který se právě v době amerického pobytu stává jeho blízkým přítelem, do New Yorku. Devítidenní cestu do Ameriky tato skupina absolvovala na parníku Saale, který vyplouval z Brém. Dvořákovi nejprve bydleli v hotelu a až později se stěhují do bytu v blízkosti konzervatoře.¹⁴

Ihned po příjezdu se chopí svých povinností nejen ředitele konzervatoře, ale také učitele skladby. Americké veřejnosti se představuje 21. října v Carnegie Hall jako dirigent koncertu, ve kterém zazněly *předehry V přírodě, Karneval, Othello* a úplně poprvé hraná kantáta *Te Deum*.

Dvořák se na konzervatoři díky svým studentům seznamuje a intenzivně se zajímá o hudbu amerických indiánů, černošské spirituály a písně plantážových dělníků z Jihu. Na začátku roku 1893 začíná pracovat na své další symfonii, v pořadí deváté, později nazvané *Symfonií č. 9 e moll* s podtitulem "*Z Nového světa*", který v sobě nese prvky této hudby.

---

¹³ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2.

¹⁴ MAHLER, Zdeněk. *Dvořák v Americe, aneb, Spirituál bílého muže*. V pořadí 3. vyd., Pro nakl. Slávky Kopecké vyd. 1., autorem dopl. a upr. Praha: Slávka Kopecká, 2012. ISBN isbn978-80-86631-87-5.

Po příjezdu zbytku rodiny se Dvořákovi vydávají na prázdniny do vesnice Spillville ve státě Iowa. Jedná se o vesnici, ve které žijí čeští emigranti a Dvořák se zde cítí jako doma, dokonce Spillville nazývá letní Vysokou. Každý den se zde setkává s indiány a obdivuje krásy americké přírody. Vznikají zde dvě díla, *Smyčcový kvartet č. 12 F dur*, zvaný "*Americký*" a vzápětí *Smyčcový kvintet č. 3 Es dur*. Během čtyřměsíčního pobytu opouští Dvořák Spillville pouze dvakrát. Poprvé v srpnu, kdy odjíždí v rámci „Českého dne“ dirigovat koncert na Světovou výstavu v Chicagu a podruhé v rámci rodinného výletu k vodopádům Minnehaha.¹⁵

Se začátkem nového školního roku se Dvořákovi vrací zpět do New Yorku, kde ho čeká premiéra *Novosvětské*, která se odehrála 16. 12. 1893 ve slavné Carnegie Hall. Úspěch byl velkolepý a kritika se předháněla v superlativech. Amerika se v tomto roce dostává vzhledem k několika letům sucha na západním pobřeží do ekonomické krize, kterou pocítují i Dvořákovi. V tomto finančně náročném období Dvořák začíná komponovat *Biblické písně* na texty Davidovy Knihy žalmů. Finanční situace se zlepšuje až na konci školního roku, a proto se rodina může vydat zpět do vlasti a léto strávit v milované Vysoké u Příbrami. Během tohoto letního období vznikl cyklus osmi *Humoresek pro klavír*.¹⁶

Návrat do Ameriky byl pro Dvořáka velmi těžký, kromě syna Otakara zbytek jeho dětí zůstává v Čechách. Přestože se finanční situace začíná normalizovat a zájem o Dvořáka nijak neklesá, skladatel pocítuje čím dál tím větší touhu po návratu do rodné vlasti, po domově. V posledním roce skladatelova pobytu ve Spojených státech vzniká slavný *Koncert pro violoncello h moll*, při jeho kompozici vzpomíná na nemocnou švagrovou Josefínu Kounicovou.¹⁷

Návrat do vlasti se uskutečňuje již 16. dubna 1895 a až zde *Koncert pro violoncello h moll* dokončuje. Ačkoliv měl Dvořák podepsanou smlouvu na další dva roky, do Ameriky už se nikdy nevrátil. V omluvném dopise, který byl adresovaný ředitelce Národní konzervatoře v New Yorku paní Jaenette Thruberové, svoje rozhodnutí odůvodňuje starostí a dlouhým odloučením od dětí, které zůstávaly v Čechách.¹⁸

---

¹⁵ MAHLER, Zdeněk. *Dvořák v Americe, aneb, Spirituál bílého muže*. V pořadí 3. vyd., Pro nakl. Slávky Kopecké vyd. 1., autorem dopl. a upr. Praha: Slávka Kopecká, 2012. ISBN isbn978-80-86631-87-5.

¹⁶ tamtéž

¹⁷ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2.

¹⁸ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2.

1.7 Poslední léta

Po návratu ze Spojených států se Dvořák účastní premiéry nově nastudované *opery Dimitrij* v Národním divadle a také pohřbu své švagrové Josefiny Kounicové. Od listopadu se vrací k výuce na pražské konzervatoři. Dvořák dokončuje práce na *Smyčcovém kvartetu G - dur a As - dur*, dále se v tomto období Dvořák bude zabývat programní hudbou, tedy symfonickými básněmi. K jejich tvorbě si vybral významného českého spisovatele Karla Jaromíra Erbena a jeho Kytici. Nejprve vznikla *symfonická báseň Vodník*, následně *Polednice*, *Zlatý kolovrat* a *Holoubek*. Těmito symfonickými básněmi se skladatel loučí s orchestrální hudbou, která byla po dlouhých dvaatřicet let jeho nejdůležitější oblastí tvorby.

Roku 1896 dochází k založení, dodnes proslulého domácího orchestru, České filharmonie. Pro českou kulturní scénu se jednalo o významnou událost, a proto dirigováním zahajovacího koncertu byl pověřen tehdy nejslavnější český žijící skladatel, Antonín Dvořák.

19

Následující období je pro skladatele velmi těžké, neboť mu umírají blízcí přátelé. Jako první umírá roku 1897 ve Vídni uznávaný skladatel a Dvořákův přítel Johannes Brahms. Následuje ho Karel Bendl, dirigent Prozatímního divadla, následně skladatel Zdeněk Fibich a Dvořákův nakladatel Fritz Simrock. Sedmnáctého listopadu 1898, v den 25. výročí svatby Dvořáka s jeho ženou Annou, si Josef Suk bere za ženu Dvořákovu dceru Otilii. Vdává se i druhá Dvořáková dcera Anna, z dcery Magdalény vyrůstá nadaná zpěvačka.

Závěr Dvořákova života se nesl v příklonu k lidové slovesnosti, do říše bájí a pohádek, tedy k tvorbě oper. V roce 1898 začíná skladatel pracovat na *komické opeře Čert a Káča*, autorem námětu je Adolf Wenig. Libreto se Dvořákovi ihned zalíbilo, především svojí blízkostí k vesnickému životu, část děje se odehrává ve vesnické hospodě. Opera tak v sobě nese prvky lidové tvorby, pohádkovosti i komiky. Opera měla premiéru 23. listopadu 1899 a sklídila nejen u kritiků, ale především u diváků velký úspěch.²⁰

---

¹⁹ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

²⁰ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2.

Několik měsíců po premiéře opery *Čert a Káča*, v dubnu 1900, začíná skladatel pracovat na další opeře. Tentokrát si vybírá libreto od Jaroslava Kvapila, pozdějšího ředitele Národního divadla. Libreto s názvem *Rusalka* je lyrickou pohádkou, inspirovanou dílem dánského spisovatele Hanse Christiana Andersena *Malá mořská víla*. Tak velké nadšení, s jakým byla *Rusalka* při premiéře 31. března 1901 v Národním divadle přijata, do té doby žádné Dvořákovy jevištní dílo nezažilo. Dodnes je *Rusalka* po Smetanově *Prodané nevěstě* druhou nejhranější a nejpopulárnější operou u nás.²¹

Po dvou úspěšných operách Dvořákovy tvůrčí nadšení pohasíná, celých čtrnáct měsíců nekomponuje. Až v dubnu 1902 začíná pracovat na nové opeře. Vybírá si libreto *Armida* od českého spisovatele Jaroslava Vrchlického. Tentokrát se jedná o exotický námět z prostředí orientu. Příběh opery vychází z eposu *Osvobozený Jeruzalém* od Torquata Tassa. Premiéra *Armidy*, která se uskutečnila 25. března 1904, nedopadla podle Dvořákových představ. Recenze měly velké výhrady vůči inscenaci a i publikum neprojevalo velké nadšení. Vinu Dvořák spatřuje především v nedbalém nastudování a také ve svém zhoršujícím se zdravotním stavu, kvůli bolestem v kyčlích musel Dvořák z premiéry odejít.²²

Několik dnů zůstává Dvořák na lůžku, po ústupu bolesti se vydává na procházku k Vinohradskému divadlu, kde se nachladil. Dostává chřipku a je opět upoután na lůžko. Jeho stav se přechodně zlepšil ráno 1. května a skladatel usedá k nedělnímu rodinnému obědu. Po polévce se mu však udělalo nevolno a brzy nato ztrácí vědomí. Narychlo přivolaný lékař už mohl konstatovat pouze smrt, jejíž příčinou byla oficiálně stanovená mozková mrtvice.²³

Pohřbu tohoto významného skladatele se mimo jiné zúčastnily známé osobnosti z řad politiky, církve či kultury. Obřad se konal 5. května 1904 v kostele sv. Salvátora, odtud smuteční pochod dopravil rakev do místa posledního odpočinku všech významných českých osobností, na vyšehradský hřbitov- Slavín.²⁴

---

²¹ BURIAN, Karel Vladimír. *Hudba domova: kapitoly ze života hudebního skladatele Antonína Dvořáka*. Praha: Supraphon, 1979.

²² ŠUPKA, ONDŘEJ. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

²³ ŠOUREK, OTAKAR. *Život a dílo Antonína Dvořáka 4. 2. vydání*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957

²⁴ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

1.8 Význam Antonína Dvořáka

Antonín Dvořák se již za svého života stal jedním z nejvýznamnějších evropských skladatelů, v závěru života byl dokonce označován za největšího žijícího skladatele. Dvořákovi se povedlo proniknout za hranice České republiky a seznámil nejen Evropu, ale i Spojené státy americké s českou moderní hudební kulturou. V 80. letech 19. století byla jeho díla hrána v neznámějších hudebních domech mnoha zemí Evropy, ve Spojených státech amerických, v Kanadě, Rusku a Austrálii v doprovodu špičkových interpretů. V současné době je Dvořák považován v mezinárodním kontextu za nejhranějšího českého autora a nejproslulejšího českého umělce vůbec. Zájem o jeho hudbu se rozšířil na další kontinenty, kde se jeho díla těší velké oblibě.

Neoddělitelnou součástí skladatelova odkazu je také pedagogická činnost na pražské a newyorské konzervatoři. Zde pod jeho vedením vyrostla řada vynikajících skladatelů, jako například Josef Suk, Oskar Nedbal a Vítězslav Novák. V neposlední řadě je to působení v úloze dirigenta. Sám skladatel provedl nejednu svou premiéru a četné reprízy, dal tak najevo svoji představu o způsobu interpretace daného díla.²⁵

Dvořákova hudba neztrácí přes celé století na atraktivnosti. Jeho skladby se tak těší velké oblibě současných posluchačů v domácím prostředí. Skladatelovy symfonie a komorní díla jsou interpretovány na mnoha domácích hudebních festivalech nebo při koncertních provedeních, jako je například Dvořákova Praha a Hudební festival Antonína Dvořáka v Příbrami. V českém operním prostředí patří jeho opery k nejhranějším dílům.

Dvořákova hudba je svou živostí a bohatostí sdělení vhodná pro dětského posluchače, kterého si získává svou výraznou melodičností a svěžím rytmem. Ten vychází z české hudební a taneční tradice a tím je pro žáky atraktivní. Zároveň mezinárodní rozměr jeho hudby je odrazem inspirace v hudbě slovanských i neslovanských národů. Dvořákovy skladby jsou plné vroucího citu k přírodě a vlasti, proto žáci si díky nim rozvíjejí vlastenecké city, kladný vztah k přírodě a samozřejmě estetické citění a smysl pro krásno. Nejsrozumitelnější z Dvořákových děl pro děti jsou jeho opery, ve kterých hojně používal pohádkové náměty. Jejich význam více rozebírám ve třetí kapitole této práce.

---

²⁵ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

2 Analýza vyučovacích, vzdělávacích dokumentů a standardních učebnic hudební výchovy z hlediska uplatnění děl Antonína Dvořáka

V následující kapitole se budu věnovat učebnici hudební výchovy na prvním stupni dokumentům, dle kterých jsou učebnice psány. Z rámcově vzdělávacího plánu se budu zabývat pouze vymezením hudebně pohybovými a poslechovými činnostmi, které úzce souvisejí s tématem mé diplomové práce. Během svých praxích v průběhu studia na vysoké škole a nynější práce ve školství jsem se setkala pouze s jednou učebnicí, a to učebnicí hudební výchovy od nakladatelství SPN. Na českém trhu se samozřejmě objevují i další učebnice hudební výchovy jako například od nakladatelství Nová škola či Fraus. V jednotlivých podkapitolách se zabývám historií skladby, významem skladby pro děti a prací s poslechem skladby. Práci s poslechem jsem si načetla v pedagogických příručkách a je vlastními nápady.

2.1 Vzdělávací dokument RVP

Hudební výchova stejně jako výtvarná výchova spadá do vzdělávací oblasti Umění a kultura. Prostřednictvím vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností vede žáky k porozumění hudebního umění, k aktivnímu vnímání hudby a zpěvu, dále slouží jako prostředek komunikace. Tyto hudební činnosti se navzájem propojují, ovlivňují a doplňují, komplexně rozvíjejí osobnost žáka a vedou k rozvoji jeho hudebních schopností. Ty se následně projevují jako individuální hudební dovednosti, například sluchovými, rytmickými, pěveckými, intonačními, instrumentálními, hudebně pohybovými, hudebně tvořivými a poslechovými dovednostmi.²⁶ Já se v této kapitole budu zabývat pouze vymezením hudebně pohybových a poslechových činnostmi, které úzce souvisejí s tématem mé diplomové práce.

---

²⁶ <http://www.nuv.cz/>

Poslechové činnosti

Obsahem poslechových činností je vnímání znějící hudby. Žák při ní poznává hudbu ve všech žánrových, stylových a funkčních podobách, dále se učí hudbu interpretovat a analyzovat. Očekávané výstupy pro první období, tedy 1. - 3. třída a zároveň obsahem, cílem učiva poslechu je především soustředění se na poslech kratších skladeb. Následně rozpoznání některých hudebních nástrojů v proudu znějící hudby, dále odlišení hudby vokální od hudby instrumentální a vokálně instrumentální. Určování kvality tónů, tedy rozpoznávání jejich délky, síly, barvy a výšky. Dále rozpoznání vzestupné, sestupné melodie a rytmu.²⁷

V druhé období očekávaných výstupu, tedy mezi cíle 4. až 5. třídy patří a zůstává z minulého období soustředění na poslechovou skladbu. Rozlišování vztahů mezi tóny - souzvuk a akord, rozpoznání hudební formy u jednoduché písň (malá písňová forma a velká písňová forma) a skladby (rondo či variaci). Žák po poslechu ukázky vyjadřuje své pocity ze skladby. Zná a umí rozeznat hudební výrazové prostředky, jako je rytmus, melodie, harmonie, barva, kontrast, gradace či zvukomalba. Dle ukávek skladeb různého žánru určuje vokální, instrumentální a vokálně instrumentální hudbu. Poznává a rozeznává další hudební nástroje a jejich zvuk v proudu znějící hudby.²⁸

Hudebně pohybové činnosti

Obsahem hudebně pohybových činností je reagování na hudbu a znázornění hudby, čehož můžeme docílit pomocí pohybu, tance a různých gest. Do prvního očekávaného výstupu spadají taneční hry se zpěvem a jednoduché lidové tance. Pohybové vyjádření hudby a reakce na změny v proudu znějící hudby, tedy pohybem vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku a směr melodie. Dále sem spadá taktování a pohybový doprovod znějící hudby v dvoudobém a třídobém taktu. Ve 4. až 5. třídě vytváří pohybové improvizace na základě svých schopností a dovedností. S využitím tanečních kroků jednoduchých tanců či pantomimy ztvárňuje hudbu pohybem, s čímž souvisí utváření pohybové paměti, kdy žák reprodukuje pohyby při tanci či pohybových hrách. Dále sem z hudebně pohybových činností patří taktování v dvoudobém, třídobém a čtyřčtvrt'ovém taktu.²⁹

---

²⁷ ŠVP ZŠ Smolkova

²⁸ <http://www.nuv.cz/>

²⁹ <http://www.nuv.cz/>

2.2 Analýza učebnice hudební výchovy pro I. stupeň

Analýza slouží k zjištění, jaké skladby Antonína Dvořáka učebnice nabízejí, zda odpovídají poslechovým a hudebně pohybovým činnostem, které jsou předeepsány v rámcově vzdělávacím programu. Jednotlivé skladby rozebírám po stránce historické, tedy jak dílo vznikalo a jaký mělo ve své době význam. Tyto zápisky spíše slouží učitelům, kteří z těchto informací žákům vybírají základní informace k dané skladbě. V druhé části rozebírám poslech skladby, který doplňuji svým komentářem. V něm podtrhuji význam skladby pro dětského posluchače, a jak skladba odpovídá cílům rámcově vzdělávacího programu. V poslední části se věnuji samotné práci s poslechovou skladbou. Jednotlivé náměty na práci s poslechem lze najít v metodických příručkách. Já jsem se je pokusila rozšířit o vlastní náměty, na základě svých zkušeností z hudební výchovy. Tyto náměty mohou zároveň sloužit jako další materiál či inspirace pro práci s poslechem skladeb pro učitele I. stupně.

Pro svou analýzu učebnic jsem si vybrala řadu učebnic hudební výchovy zpracovanou Mgr. Marií Liškovou a lektory PhDr. Václavem Drábkem, CSc. a Mgr. Hanou Kylišovou. Tyto učebnice jsou vydávány od roku 1999 a jsou koncipovány nejen pro první, ale i pro druhý stupeň základní školy. Dle mého názoru se jedná o nejpoužívanější a nejlépe zpracované učebnice hudební výchovy na našem trhu. K učebnicím jsou od stejných autorů vypracovány metodické příručky po jednotlivé ročníky. Učebnice je rozčleněna do dvaceti setkání v každém ročníku. V každém setkání se žáci seznamují v nižších ročnících nejprve s jednou poslechovou skladbou, ve vyšších pak se dvěma skladbami nejen českých, ale samozřejmě i zahraničních skladatelů. Skladby Antonína Dvořáka jsou v učebnici bohatě zastoupeny již od prvního ročníku a za celých pět let se mají žáci možnost seznámit a poslechnout si osm skladeb tohoto významného českého skladatele.

V **první třídě** si žáci mohou poslechnout Dvořákovy *Slovanské tance* a to *Valčík v tónině D - dur*. Jelikož se nacházíme v prvním ročníku i učebnice je tomu uzpůsobená, proto zde informaci o poslechu této skladby najdeme pouze na konci učebnice v rejstříku skladeb k CD a samozřejmě v metodické příručce pro učitele.

Ve **druhém ročníku** se jedná o cyklus *V přírodě*, který je zařazen do stejnojmenného setkání. V tomto setkání se žáci dozvídají, že příroda byla oblíbeným zdrojem nápadů mnoha skladatelů. Skladatelé se pomocí hudby snažili zachytit šumění lesů, bublání potůčku, zpěv ptáčků a mnohé další motivy, vyjadřující kladný vztah k přírodě.

V dnešní době je příroda znečišťována automobilovými výfuky, továrními komíny a hlukem, proto článek žáky nabádá ke kladnému vztahu a především k ochraně přírody. Tato kapitola je vhodně doplněna dvěma písničkami s přírodní tematikou, Žezuličko, kde jsi byla a Tancovali vrabci v trávě.³⁰

Ve **třetím ročníku** se žáci seznamují hned se dvěma Dvořákovými skladbami. První skladbou je předehra **Můj domov**, která je zařazena do setkání s názvem Bydliště. Zde mají žáci možnost dozvědět se něco o cestování muzikantů po světě, spolu s nimi cestují i jejich skladby, které jsou hrány v různých koncertních síních a divadlech v různých zemích světa. Po náročných turné se skladatelé rádi vraceli zpět domů. Svou lásku a silný vztah k domovu, rodné zemi mnoho z nich vyjádřilo ve svých skladbách.

Mezi ně patří právě Antonín Dvořák, který se často vyjadřoval vroucí vztah k domovu a vlasti ve svých skladbách, jednou z nich je právě předehra Můj domov. Kapitola je doplněna písni Šnek, tedy písni o tvor, který má při cestování své pohodlí a svůj příbytek si nosí neustále na zádech. Druhou skladbou jsou **Slovanské tance**, zařazeny do kapitoly Tanec. Jak už z názvu kapitoly vyplývá, hudba není jenom o jejich poslouchání, ale dost často bývá doprovázena pohybovou činností, tedy tancem. K poslechu Slovanských tanců byla autory vybrána část s českým lidovým tancem, polkou. Zde žáci dostávají informaci o rytmické podobě tohoto typického českého dvoudobého tance, který vznikl před více jak sto lety. Setkání s názvem Tanec je doplněno o píseň Lašská šotyška. V textu před písni je tento neobvyklý název písně vysvětlen. Dozvídáme se, že se jedná o skotský tanec, jenž je předchůdcem české polky.

V učebnici pro tento ročník jsou žáci mimo Antonína Dvořáka seznamováni s další českými skladateli, a to Bedřichem Smetanou, Leošem Janáčkem a Bohuslavem Martinů a to za pomoci podobizen a výčtem skladeb z předchozích ročníků.³¹

Ve **čtvrté třídě** se žáci seznamují dokonce se třemi skladbami. Jako první je to Dvořákova poslední symfonie, tedy **9. symfonie, část Largo**. Tato skladba je zařazená hned do prvního poprázdňového setkání s názvem Dopis. V kapitole si s žáky zavzpomínáme na dobu bez mobilů, počítačů a internetu obecně, na dobu, kdy lidé byli odkázáni na předávání informací prostřednictvím psaných dopisů.

---

³⁰ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998.

³¹ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-027-7.

Každý dopis musí být něčím zajímavý, aby zaujal svého adresáta, proto než začneme dopis psát, musíme si rozhodnout, co napíšeme nejdříve, jak bude dopis dlouhý a co bude sdělovat, uděláme jinak řečeno určitou strukturu, podobná struktura je i u hudební formy. Na základě struktury dopisu se tak autoři snaží žákům vysvětlit hudební formu, kterou musí obsahovat každá písnička a skladba. V této kapitole se žáci dozvídají důležité informace o pobytu Antonína Dvořáka v USA a právě na psaní dopisů byl skladatel odkázán nejen během svého pobytu v Americe, ale vždy když komunikoval se svým nakladatelem, přáteli a dalšími. Poslech v této kapitole nabízí žákům seznámení se s hudebním klenotem, a to **Symfonii č. 9 Z Nového světa, částí Largo**, kterou skladatel zkomponoval během svého pobytu v Americe.³²

Druhou skladbou jsou **Moravské dvojzpěvy s písní Dyby byla kosa nabróšená**. Tuto skladbu najdeme v setkání s názvem Zpíváš, zpívám, zpíváme. V této kapitole se opět dostáváme do dob minulých, kdy nebyla rádia, gramofony, CD přehrávače ani jiné přehrávače písniček. Dříve si lidé sami zpívali daleko více než my dnes, zpívalo se při práci a zábavě. Žáci se v této kapitole seznamují s rozdílem mezi lidovými a umělými písněmi. Dozvídají se, co to je lidová píseň, kdo je jejích autorem, které písně to vlastně jsou a také, že mnoho skladatelů s melodií těchto písní pracovalo a zakomponovalo je do svých skladeb. Jednou z nich je právě moravská lidová píseň **Dyby byla kosa nabróšená** ze souboru **Moravské dvojzpěvy** od Antonína Dvořáka či Lašské tance s písní Pilky od Leoše Janáčka.³³

Třetí skladbou je **árie ježibaby z opery Rusalky**. S touto pohádkovou operou jsou žáci seznamováni v kapitole s názvem Abraka Dabraka, stejnojmennou říkankou od Josefa Kainara. Už z názvu kapitoly je patrné, že se žáci dostávají do světa kouzel a čarů. Mnohým skladatelům se tento svět zalíbil, nacházeli v něm zdroj inspirací pro tvorbu svých děl. Árii ježibaby z opery Rusalka žáci mohou nejen poslouchat, ale i sami si zazpívat. V kapitole se nachází text, úryvek z této známe árie.³⁴

V **pátém ročníku** jsou žáci seznámeni s životem Antonína Dvořáka. Je zde popsáno jeho dětství, vyučení na řezníka, vzdor a následné studium na varhanické škole, angažmá v Prozatímním divadle a první úspěchy. Další část je věnována jeho cestě a působení ve Spojených státech amerických. Text je dále doplněn o výčet některých Dvořákových skladeb, především těch, se kterými se žáci měli v průběhu pěti let možnost seznámit.

³² LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-045-5.

³³ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-045-5.

³⁴ tamtéž

Poslední část textu o skladatelově životě odkazuje na návštěvu jeho rodného domu v Nelahozevsi či letního sídla, dnes muzea Antonína Dvořáka ve Vysoké u Příbrami. Pro poslech v tomto ročníku autoři vybrali *Furianta z České suity*. Skladba je zařazena do setkání s názvem Hudební žertování. V kapitole se dozvídáme, že hudební skladatelé nekomponují pouze vážné skladby, ale i oni mají smysl pro humor. Důkazem toho je lidový tanec zvaný mateník nebo také furiant. V tomto tanci dochází ke střídání dvoudobých taktů s třídobými. Cílem mateníku je zmást tanečníky, kteří musí dát velký pozor, aby si navzájem nepošlapali nohy. Žáci jsou také seznámeni s obecným významem slova furiant, jinak řečeno člověkem pyšným, neústupným a domýšlivým. Kapitola je doplněna písní Sedlák, sedlák, sedlák a jejím pohybovým doprovodem.³⁵

Cyklus V přírodě

Toto dílo původně Antonín Dvořák zařadil do cyklu tří předeher s názvy *Příroda, Život a Láska*. Programní hudbě, jejíž součástí jsou právě tyto přede hry, se skladatel věnoval v letech 1891 - 1892. Nakonec jednotlivé přede hry Dvořák osamostatnil, pozměnil jejich názvy a vznikly tak tři samostatné skladby s názvy *V přírodě, Karneval a Othello*. Přede hra V přírodě je komponována v široce rozvětvené sonátové formě. Začíná sugestivním, tichým úvodem. Hlavní téma, tedy motiv přírody, za pomoci flétny a hoboje evokuje ptačí zpěv.³⁶

Komentář ke skladbě

Skladba *V přírodě* je vhodně zařazená do učiva druhé třídy, neboť v tomto ročníku se žáci v prvéuce seznamují s fungováním přírody. Prostřednictvím skladby si žáci uvědomují rozmanitost a krásu přírody. Skladba začíná pomalým tempem připomínajícím poklidné ráno a probouzející se přírodu se zpěvem ptáků. Poslech skladby odpovídá cílům hudební výchovy vzhledem k I. období očekávaných výstupů v rámci poslechové a hudebně pohybové činnosti. Jedná se o krátkou, přibližně, minutovou skladbu, při které žáci snadno drží soustředěnost. U hudebně pohybových činností žáci pracují především s tempem a dynamikou skladby. Určují stoupající melodie a hudební nástroj, kterým je v této skladbě triangel.

---

³⁵ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2013. ISBN 80-7235-295-4.

³⁶ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2000. ISBN 80-7235-009-9.

Práce s poslechem

Tato skladba nabízí učitelům hned několik možností práce se skladbou. Jako první se nám nabízí práce s tempem. Žákům budu skladbu pouštět po kouskách a ptát se jich, zda je začátek skladby v rychlém, či pomalém tempu. Skladbu si pustíme ještě jednou a pomocí našeho těla a našich rukou se budeme podle rychlosti tempa pohybovat. Pro lepší dosažení výsledku a splnění úkolu mohou mít žáci zavřené oči.

Další možností, jak můžeme hodinu hudební výchovy začít, je využití známé ukolébavky Houby, kroupy. Tu budeme následně společně s žáky za doprovodu klavíru nacvičovat. Až po jejím nácvičku a zazpívání přejdeme k poslechu skladby V přírodě. Úkolem žáků bude melodii ukolébavky Houby, kroupy ve skladbě najít. Poté budeme společně diskutovat, zda by tato ukolébavka, upravená ve skladbě Antonína Dvořáka, mohla také sloužit jako ukolébavka.

V poslední řadě je to práce s obsahem skladby. Žákům skladbu pustíme a necháme je zamyslet se, co si za hudbou představili. Jaká příroda se jim na základě poslechu vybavila, která zvířata ve skladbě slyšeli. Danou představu poté necháme žáky zachytit na čtvrtku. Se skladbou můžeme pracovat i dále na základě znalostí ze života živočichů z hodin prvouky. Každé zvíře vydává určitý zvuk, zkusíme tedy ke každému zvířeti přiřadit jeden z hudebních nástrojů. Například medvěda by znázorňovala basa či jeho dupání dřívka atd.

Můj domov - předehra op. 62

Tato skladba od Antonína Dvořáka je předehrá k divadelní hře *Josef Kajetán Tyl* od Františka Ferdinanda Šamberka. Hra vypráví příběh o nelehkém životě herce a literáta Josefa Kajetána Tyla, zaměřuje se na jeho nucený odchod z Prahy, život v hereckých kočovných společnostech a v poslední řadě líčí jeho smrt v bídných podmínkách. Přípravy k uvedení této hry byly nejen z důvodu připomenutí významné české osobnosti, ale také z důvodu nové sbírky na vyhořelé Národní divadlo. Předehrá si u Antonína Dvořáka objednalo Prozatímního divadla a samotný autor hry F.F. Šamberk., jehož velkým přáním bylo zaznění motivu písně *Kde domov můj* právě v předehrě.³⁷

Dvořák se v této skladbě snažil co nejvíce přiblížit osobnost Josefa Kajetána Tyla. Do přede hry tedy zakomponoval některé Tylovy charakteristické motivy, např. zmiňovanou píseň *Kde domov můj*, ale také píseň *Na tom našem dvoře*.

---

³⁷ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

Tato lidová píseň již zazněla v Tylově hře Strakonický dudák. Hudební motivy obou písní tak můžeme v různých obměnách slyšet v této předehře. Premiéra díla se odehrála v předvečer narození J. K. Tyla 3.2.1882 v Prozatímním divadle v Praze. K úspěšnosti díla velkým dílem přispěla právě Dvořákova předehra. Dnes se již hraje pouze tato předehra, samotná hra od F.F. Šamberka už nikoliv.³⁸

Komentář ke skladbě

Skladba *Můj domov* je řazena do třetího ročníku. Díky této skladbě žáci mají možnost seznámit se s další důležitou českou kulturní osobností, a to dramatikem Josefem Kajetánem Tylem. Skladba může být chápána ve dvou liniích. První píseň Kde domov můj odkazuje na naši českou vlast a domov a vzbuzuje v nás vlastenectví. Naopak druhá píseň Na tom našem dvoře přímo odkazuje na domov, konkrétně statek a život na vesnici. Obě písně zároveň vyjadřují obrovskou lásku k naší zemi. Z hudebních činností zde uplatňuje práce s tempem, dynamikou. Z poslechové činnosti se zde uplatňuje opět krátká ukázka skladby, dá se tedy očekávat maximální soustředění žáků. Zároveň zde žák rozeznává hudbu vokální (zpívání české hymny či písně Na tom našem dvoře) a instrumentální (skladba Můj domov). Tempo, dynamika.

Práce s poslechem

Jako první bych žákům pustila danou skladbu pouze s informací, že se jedná o skladbu od Antonína Dvořáka. Po poslechu skladby bych se žáků zeptala, zda jim některá část něco nepřipomíná. Jako nápovědu žákům prozradím název skladby, Domov můj. Měli bychom dojít k závěru, že se jedná o státní hymnu Kde domov můj. Skladbu žákům pustím ještě jednou, abychom odhalili, ve kterých částech skladby hymnu můžeme slyšet. Následně si s žáky budu povídat o historii písně Kde domov můj. Seznámím je s autory textu, hudby této písně z Tylovy hry Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka a jejím přerodem ve státní hymnu. Zbytek hodiny se budeme věnovat nácvičku písně Na tom našem dvoře. Dle not určení rytmu písně Kde domov můj a Na tom našem dvoře.

---

³⁸ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-027-7.

Slovanské tance č. 15 - Polka

Slovanské tance patří k neznámějším skladbám Antonína Dvořáka. Po mimořádném úspěchu Moravských tanců dostal Dvořák nabídku od berlínského nakladatele Fritze Simrocka k další spolupráci. Na základě Brahmsových Uherkých tanců si Simrock objednal u Dvořáka cyklus „českoslovanských tanců“.

Dvořák nabídku přijímá a za pár měsíců se mu podařilo zkomponovat celkem osm *Slovanských tance*, později známých pod názvem první řada *Slovanských tanců*, jež obsahuje tyto tance Dumka, Polka, dvakrát Sousedská a Furianta a Skočnou.³⁹

S druhou řadou *Slovanských tanců* Dvořák dlouhou dobu otálel. V té době je již uznávaným hudebním skladatelem a jeho hudební vyjádření se od první řady změnilo. S nápadem na vytvoření nové řady přichází opět vydavatel Friz Simrock. Dvořák s nabídkou dlouho svolný není, sám v dopise adresovaném Simrockovi píše „Dělat dvakrát totéž je zatraceně těžké!“ Po častém a dlouhém naléhání ze strany vydavatele nakonec Dvořák souhlasí. Nová řada Slovaných tanců tak vzniká s osmiletým odstupem od první a vzniká podobně rychle jako ta první. Druhá řada obsahuje opět osm tanců, tentokrát se nejedná pouze o idealizaci českých tanců, ale i tanců dalších slovanských národů. Při kompozici Dvořák vycházel z jejich charakteristických rytmů, tempa, temperamentu i hudebního citění. V druhé řadě tak najdeme českou špacírku, polskou polonézu, srbské kolo a odzemek z valašsko - slovenského pomezí, doplněné stejně jako v první řadě polkou, skočnou, sousedskou a dumkou.⁴⁰

Komentář ke skladbě

Tato poslechová skladba spadá do třetího ročníku. Skladba začíná svižným tempem, které představuje radostnou náladu na venkovské taneční zábavě. Ukázka opět vyjadřuje silný motiv doma, vlasti a zároveň zdůrazňuje poutu mezi slovanskými národy. Z hudebně pohybových činností se zde uplatňuje především nácvik lidového tance, polky. Žáci naučenými polkovými kroky reagují na daný rytmus. V rámci poslechových činností žáci rozeznávají především výraznou dynamiku v poslouchané skladbě. Skladba už je o něco delší, a tudíž i náročnější na soustředěnost žáků, ale díky svému výraznému rytmu přispívá k udržení žákovy pozornosti.

³⁹ https://cs.wikipedia.org/wiki/Slovansk%C3%A9_tance

⁴⁰ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-027-7.

Práce s poslechem

Před poslechem bych se žáků zeptala, zda vědí, jaký je typický český tanec. Na základě různých indicií bychom měli dojít k závěru, že se jedná o polku. Následně bych tento tanec žákům pustila, abychom si udělali nejen představu o tanci, ale především vyvodili, v jakém tempu je polka psaná. Rytmus dvoudobého české tance poté budeme procvičovat (viz ukázka). Žáky si tak rozdělím na dvě skupinky, jedna bude vytleskávat rytmus prvního řádku a druhá skupina bude „pleskat“ rytmus druhého řádku.⁴¹ Po nácvičku rytmu polky přejdeme k poslechu Slovánských tanců, čísla patnáct, který představuje již zmíněný český tanec, polku. Mezitím, co žáci poslouchají, si připravím kartičky s hudebními nástroji na tabuli.

Žákům skladbu pustím ještě jednou a na základě hudebních nástrojů umístěných na tabuli se pokusíme uhádnout, které nástroje se v ukázce objevují. Ty následně na tabuli zakroužkujeme. Po poslechu bude následovat rozhovor s žáky. Zde bych se jich ptala, jak na ně skladba působila, zda byla smutná, či veselá a v jakém tempu se skladba odehrává, velmi rychlé, pomalé či střední. V této hodině, či při hodině tělesné výchovy žáky můžeme naučit základní krok české polky.

Symfonie e- moll č.9 „Z Nového světa“, část Largo

Dvořákovo *Largo* je neznámější částí jeho *9. symfonie*, kterou skladatel komponoval během svého dvouletého pobytu coby ředitel národní konzervatoře v New Yorku. Na *Novosvětské symfonii* skladatel pracoval pouhého půl roku, mezi 10. lednem a 24. květnem 1893. U jeho zrodu stála řada okolností, především to byly silné dojmy z nového prostředí, hektický způsob života bouřlivě se rozvíjející země, ale také velmi silný stesk a nostalgie po domově. Dalšími důležitými faktory byla skladatelova finanční nezávislost, pocit „velvyslance“ české hudby a skladatelovy ambice dokázat, že nezklame očekávání. Zároveň se ale jedná o hudbu ryze českou, nikoliv americkou symfonii, jak někteří, především američtí hudební teoretici a kritici, tvrdili. Nové prostředí, ruch newyorských ulic, indiánská či černošská hudba dodávají této symfonii exotický charakter. Černošská hudba Dvořáka zaujala především svou rytmikou a melodikou. Zároveň kompoziční práci na této symfonii ve velkém ovlivnily vzpomínky na vlast, stesk po dětech a oblíbených místech, od kterých byl Dvořák na dlouhou dobu odloučen.

---

⁴¹ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-027-7.

Novosvětská symfonie je rozdělena do čtyř částí: 1. *Adagio. Allegro molto*, 2. *Largo*, 3. *Molto vivace*, 4. *Allegro con fuoco*. Premiéra se uskutečnila 16. prosince 1893 v New Yorku v Carnegie Music Hall a u posluchačů vyvolala velký zájem.⁴²

Novosvětská je autorovou symfonií devátou a zároveň i poslední. V dějinách hudby je devítka číslicí téměř magickou. Řada světových skladatelů jako například Beethoven, Schubert, Bruckner či Mahler dospěla ke stejnému číslu dokončených symfonií.

Komentář ke skladbě

Skladba je zařazena do čtvrtého ročníku, proto žáky seznámíme s životem tohoto významného české skladatele a vzhledem k povaze skladby především s jeho cestou a působením ve Spojených státech amerických. Zároveň žákům zdůrazníme, že se jedná se o poslední skladatelovu symfonií a s tím spojenou důležitost **9. symfonií** v dějinách hudby. Také se můžeme žákům zmínit o zařazení symfonie mezi sedm divů Česka, tedy k sedmi věcem, na které jsou Češi nejvíce pyšní.⁴³ Část **Largo** představuje skladatelovu touhu po vzdáleném domově, jeho vzpomínky na českou přírodu, vlnící se lány zlatavého obilí. To vše si můžeme představit v tklivé a poklidné melodii úvodu skladby. V úvodu ukázky jsou výrazně slyšet dechové nástroje a ojedinělé hobojoyvé sólo. U žáků tato skladba opět vzbuzuje především vlastenecké cítění a silný motiv domova.

V rámci poslechových činností žáci po doznění ukázky žáci vyjadřují své pocity, které v nich skladba vyvolala. Dále rozeznávají především výraznou dynamiku a gradaci skladby v závěru ukázky. Jsou schopni určit, zda je jedná o instrumentální či vokální hudbu. V neposlední řadě určují a poznávají hudební nástroje v proudu znějící skladby. Z hudebně pohybových činností lze zařadit taktování či pohybový doprovod znějící hudby. Některé melodie této symfonie jsou hojně využívány ve filmech nebo v reklamě. Samotné Largo mohou žáci znát z filmu *Obecná škola*.

Práce s poslechem

Metodická příručka nás odkazuje na práci s druhou částí symfonií, tedy **Largem**. Já bych do poslechu zařadila i první a třetí část této symfonie. Po vyprávění o životě, působení a cestě skladatele do Ameriky pustím žákům třetí část symfonie **Molto vivace**.

---

⁴² LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80-7235-113-3.

⁴³ <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10267292848-7-divu-ceska/4044-divy/?divdetail=22>

K poslechu využiji interaktivní video na stránkách koncertní síně Carnegie Hall v New Yorku. ⁴⁴ Zde žáci sledují, jakými dopravními prostředky se skladatel do Ameriky dopravoval.

Na třetí část *Molto vivace* bych navázala první větou *Adagio, Allegro molto*. V této části opět pozorujeme cestu lodí, ale především hudební nástroje, které tvoří hudbu. Úkolem žáku je zapsat si co nejvíce nástrojů, které se objevily v této části. Jako poslední část, kterou bych žákům pustila, je již zmiňované Largo. To žákům pustím bez vizuální podoby a jejich úkolem bude uhádnout, jaké nástroje se objevují na začátku věty. Po zkontrolování jejich tipů si skladbu pustíme i ve vizuální podobě. Po poslechu skladby budeme diskutovat, co se v jednotlivých částech odehrávalo, co skladatel nejspíše prožíval. Diskuzi můžeme prodloužit i o zamyšlení, po čem by se žákům stýskalo v případě, že by absolvovali podobnou cestu jako Antonín Dvořák.

Moravské dvojzpěvy - Dyby byla kosa nabrůšená

Díky *Moravským dvojzpěvům* získal Dvořák věhlas a slávu nejen doma, ale i ve světě. Soubor vzniká na začátku Dvořákovy kariéry v době, kdy skladatel vyučuje hodiny klavíru v rodině pražského obchodníka Jana Neffa. Ten žádá Dvořáka o dvojhlasnou úpravu moravských lidových písní ze sbírky Františka Sušila. Z této sbírky Dvořák nakonec využívá pouze text a podle svého muzikantského cítění vytváří jinou hudební stránku písní.

V roce 1877 vydává Jan Neff na vlastní náklady třináct písní vydat u pražského nakladatele Emanuela Starého. Ty následně Dvořák přidává ke své třetí žádosti o státní stipendium. Moravské tance vzbudily obrovský zájem u jednoho z členů poroty, pozdějšího Dvořákova přítele Johannese Brahmsa. Ten je okamžitě posílá svému nakladateli Franzi Simrockovi do Berlína a prosí jej o brzké vydání. ⁴⁵

Komentář ke skladbě

Jedná se o velice živou a radostnou skladbu, ve které jsou žáci seznamováni s moravskými tradicemi a typickým venkovským životem na konci léta. V této skladbě žáci mohou uplatnit své znalosti z hodin vlastivědy. Z poslechových činností zde žáci poznávají hudební nástroje, a to klavír.

⁴⁴ http://listeningadventures.carnegiehall.org/nws/low/Fmovement3_final.html

⁴⁵ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80-7235-113-3.

Rozeznávají rychlé a svižné tempo skladby a dynamiku skladby. Tato skladba nabízí ukázkou vokální hudby, díky které se žáci seznamují s dvojzpěvem a sborem.

Práce s poslechem

Před poslechem skladby žákům rozdám text písně *Dyby byla kosa nabróšená* (viz příloha č.) Žákům pustím dvě různé varianty této skladby a jejich úkolem bude zjistit, v čem se tyto dvě ukázky liší. V ukázce by se měli zaměřit především na nástroje, které doprovází zpěv a také na způsob zpěvů, kdo píseň zpívá. První ukázka bude z CD Hudební výchovy pro 4. ročník a druhou ukázkou bych použila z internetového portálu Youtube.⁴⁶ Po poslechu si jednotlivé skladby rozebereme a porovnáme. První ukázka je zpívána dětským sborem za doprovodu klavíru a druhá ukázka je zpívána smíšeným sborem dospělých. U druhé ukázky postačí, když žáci rozliší, že se jedná o dechové a strunné nástroje. Dále budeme pokračovat v analýze textu písně *Dyby byla kosa nabróšená*. Zde bych se žáku ptala v jakém rytmu je píseň psána a co dalšího můžeme z not vyčíst, například melodii a dynamiku. Poslední část hodiny bychom věnovali nácviku písně nejprve jednohlasně a poté dva takty dvojhlasně.

Opera Rusalka - árie ježibaby

Opera Rusalka je pohádkovou operou o třech jednáních, jejímž libretovým autorem je spisovatel Jaroslav Kvapil. Syntéza všech zdrojů inspirace spolu s vlastní Kvapilovou spisovatelskou invencí dala vzniknout textu, jenž zahrnuje zahraniční i domácí náměty. Ze zahraničních námětů je to Malá mořská víla od dánského spisovatele Hanse Christiana Andersena a povídka Udine německého spisovatele Friedricha de la Motte Fouqué. Z domácích pak balady a pohádky od Karla Jaromíra Erbena.⁴⁷

Děj příběhu je poměrně jednoduchý. Hlavní postava, víla Rusalka, se zamiluje do prince. Přes varování otce, vodníka, se touží stát lidskou bytostí. Jedině tak může být její láska opětována, proto vyhledá pomoc u ježibaby, která Rusalku promění v němou dívku. Princ se do Rusalky zamiluje a společně chystají svatbu. Na svatbě prince uhrane cizí kněžna a princ Rusalku odvrhne. Nešťastná Rusalka se vrací do chladných vln jezera jako bludička. Ježibaba radí nešťastné Rusalce, aby své utrpení vykoupila smrtí prince. To Rusalka odmítá, protože nemůže ublížit člověku, kterého miluje. Mezitím kněžna opouští prince, ten bloudí krajem a hledá Rusalku. Na břehu jezera se znovu s Rusalkou setkává, prosí ji o odpuštění.

⁴⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=52jtPe90pIE>

⁴⁷ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

Polibek na odpuštění znamená princovu smrt. Příběh Rusalky tak vyjadřuje vztah dvou protichůdných světů, a to světa lidského, pozemského a světa nadpřirozených bytostí, přírodních živlů. Libreto původně nebylo určené pro Dvořáka. Kvapil svůj text nejprve přinesl Šubrtovi, řediteli Národního divadla, který posléze libreto předal skladateli.⁴⁸ Na komponování Rusalky Dvořák strávil pouhých sedm měsíců, od dubna až listopadu 1900 a její velká část vznikla v Dvořákově oblíbené Vysoké u Příbrami. Premiéra se uskutečnila 31. března roku 1901 v Národním divadle a diváky i odbornou veřejností byla opera s nadšením přijata.⁴⁹

Význam skladby pro děti

Rusalka se řadí mezi nejznámější české opery spolu s operami Bedřicha Smetany, a proto by měla být žákům v hodinách hudební výchovy představena, přičemž je možné propojit výuku hudební výchovy v rámci mezipředmětových vztahů s českým jazykem. Při hodině čtení bych zařadila pohádku Hanse Christiana Andersena Malá mořská víla. Práce s poslechem viz kapitola 3.

Česká suita - Furiant 5. část

Česká suita patří k populárním skladbám od Antonína Dvořáka. Původním záměrem bylo zkomponovat „české serenády“ pro malý orchestr. Tímto dílem tak chtěl skladatel navázat na předchozí smyčcovou a dechovou serenádu, která zaznamenala velký úspěch. Tento záměr si nakonec překazil skladatel sám, neboť jeho obrovská tvořivost a hudební myšlenky ho navedly úplně někam jinam a skladba tak dostala jiný než původně zamýšlený charakter. Místo poklidné serenády vznikla *Česká suita* plná stylizovaných lidových tanců. Dílo má pět částí, kdy první a čtvrtá věta má spíše lyrický charakter a zbylé věty jsou taneční, ve kterých můžeme slyšet českou polku, sousedskou nebo právě furianta.⁵⁰

Furiant je svižný lidový tanec, který patří do skupiny tanců s proměnlivým taktem. Je pro něj charakteristické střídání dvou taktů v 3/4 taktu se třemi takty ve 2/4 taktu, vše se odehrává skrytě uvnitř písně. Změna taktu také souvisí s textem písně. Například píseň Sedlák, sedlák, sedlák obsahuje tři stejná dvojslabičná slova, která svou přízvukností mají vliv na rytmickou stránku hudby.

⁴⁸ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80-7235-113-3.

⁴⁹ ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka 4. 2. vydání*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.

⁵⁰ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2013. ISBN 80-7235-295-4.

Tanečníci na *furianta* tak musejí střídat dvoudobé kroky obkročáku s třídobými kroky sousedské. *Furiant* je závěrečnou částí *České suity* a je komponován v klasické třídílné formě A B A.⁵¹

Význam skladby pro děti

Furiant představuje veselou, žertovnou skladbu, kdysi velice oblíbenou na venkovských tancovačkách. Jedná se o delší poslechovou skladbu, ale právě na základě své žertovné povahy je velice atraktivní pro dětského posluchače. Jedná se o instrumentální skladbu, ve které žáci dobře poznávají hudební nástroje. Z poslechových činností zde žáci zaznamenávají výraznou změnu v rytmu, střídání dvoučtvrťového a tříčtvrťového taktu, tempu, rychlejší a pomalejší pasáže či dynamiku, zesilování a zeslabování v určitých částech skladby. Na základě poslechu ukázky vyjadřují své pocity. Z hudebně pohybových činností se zde uplatňuje nácvik tohoto českého lidového tance či taktování v úseku dvoučtvrťového a tříčtvrťového taktu.

Práce s poslechem

Poslech skladby *Furiant z České suity* bude navazovat na ukázkou a výklad o životě skladatele Antonína Dvořáka. Úkolem žáků při poslechu bude zaznamenat si tři slova, která vyjadřují, jak na ně skladba působí. Slova se mohou týkat povahy, charakteru či tempa skladby. Po skončení ukázky si jednotlivá slova zapíšeme na tabuli, dále budeme nad těmito slovy diskutovat, proč a kdo napsal právě toto slovo. Z diskuze by mělo vyplynout, že se jedná o rychlou, svižnou skladbu s tanečním charakterem. Ukázkou žákům pustím znovu, tentokrát z hudebního portálu Youtube⁵², zde žáci uvidí i nástroje, jimiž je skladba hrána. Žáky si rozdělím do čtyř skupinek, jejichž úkolem bude zapsat všechny dechové a strunné nástroje. Po skončení skladby budou mít možnost si názvy nástrojů dohledat v učenci či na internetu. Jejich tipy si napíší opět na tabuli a společně si je opravíme, případně ukážeme jejich správnou podobu.

---

⁵¹ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Přeložila Helena MEDKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2. HERDEN, Jaroslav, a kol. *Hudba pro děti*. Praha: Karolinum, 1992.

⁵² <https://www.youtube.com/watch?v=7-BfYeeoJ3U>

Ve skladbě se ze strunných nástrojů vyskytují housle, violy, violoncella, kontrabasy a z dechových nástrojů pak flétna, hoboje, anglický roh, klarinet, fagot, lesní roh, trubka a dále tympány. Vzhledem k tomu, že žáci sledují živý koncert, můžeme jim úkol ještě ztížit o přesné počty jednotlivých nástrojů.⁵³

2.3 Závěry z analýzy zdrojů

Na učebnici hudební výchovy od nakladatelství SPN se mi líbí, že ve velké míře představuje díla tohoto významného českého skladatele. Dvořákova hudba je živá a velmi bohatá na hudební sdělení, a proto je pro žáky stále atraktivní. Odkazuje a probouzí v žácích vlastenectví a kladný vztah k přírodě. Zároveň působí na emoce žáků a rozvíjí tak jejich estetické cítění. Skladby z jednotlivých ročníků odpovídají svou náročností požadavkům z rámcově vzdělávacího programu a jsou vhodně zakomponovány do jednotlivých setkání. Učebnice zařazuje vokální, instrumentální i vokálně instrumentální Dvořákovy skladby. Skladby v jednotlivých ročnících je velmi dobře rozvržené. Pouze k obsahu skladeb ve čtvrtém ročníku bych měla pár připomínek. Čtvrtá třída, na rozdíl od těch dalších, mi připadá příliš nabitá. V ní se setkáváme hned se třemi skladbami od Antonína Dvořáka, což mi na jeden ročník přijde poněkud moc. Zároveň skladba, árie „Čury mury fuk“ z opery Rusalka, se dle mého názoru, mívá trochu svých poselství. Vzhledem k stále se posouvajícímu věku předpuberty mají žáci z této ukázky spíše legraci a celkově se v tomto období žáci už odklánějí od světa pohádek do reality. Učebnici či hodiny hudební výchovy bych tak ještě doplnila a rozšířila o další Dvořákovy skladby, a to především o jeho opery Čert a Káča, či operu Jakobín.

---

⁵³ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2000. ISBN 80-7235-127-3.

3 Vybrané Dvořákovy opery z hlediska uplatnění na I. stupni ZŠ

Zařazení oper do výuky na prvním stupni je velmi důležité, neboť žáci mají díky nim možnost seznámit se také s vokálně instrumentální hudbou. Opery představují nejen poslechovou činnost, ale také vizuální. Vizuální podoba je pro dětského posluchače přijatelnější, neboť vidí na vlastní oči, co se v ději odehrává. Vokálně instrumentální hudba na rozdíl od čistě instrumentální hudby, u které představy žáků o ději se utvářejí pouze v hlavě, vytváří přesné představy o průběhu děje. Zároveň představuje pro žáka větší zážitek a požitek ze skladby. Dvořákovy opery jsou dětem blízké i výběrem tématu. Především u Rusalky a Čerta a Káči se jedná o pohádkové náměty, které děti mohou znát z pohádkových knih.

V této kapitole navazuji na závěr analýzy učebnic v druhé kapitole, kde navrhuji zařazení více Dvořákových oper do hodin hudební výchovy na prvním stupni základních škol. Úryvek, árie z opery Rusalka se již v učebnicích objevuje, já se budu zaměřovat na práci s dalšími áriemi a činnostmi, které můžeme u poslechu skladby zařadit. Operu Rusalka doplňuji dalšími dvěma Dvořákovými operami, a to Čertem a Káčou a Jakobínem. Za hlavní opery, které by měly zaznít na prvním stupni, pak považuji operu Rusalka a Čert a Káča, operu Jakobín spíše jako doplňkovou k těmto dvěma operám.

Jednotlivé opery rozebírám po stránce historické, ve které se věnuji okolnostem vzniku a charakteristice zhudebnění. V další části se věnuji významu oper pro dětského posluchače a poslechu oper, ve které rozebírám poslechové a hudebně pohybové činnosti, a přidávám náměty pro jejich práci. Jednotlivé náměty jsou vhodné pro 2. až 4. třídu základní školy.

3.1 Opera Čert a Káča

3.1.1 Okolnosti vzniku

Čert a Káča je pohádkovou operou a spadá do závěrečného období Dvořákova života. Po návratu ze Spojených států v roce 1895 se Dvořák věnuje pouze programní hudbě a operám na pohádkové náměty. Ke komponování nové opery Dvořáka zřejmě podnítily pozitivní ohlasy na symfonické básně podle balad z Erbenovy Kytice, což sám později potvrzuje: „*Všeobecně mne po symfonických básních velebili jako povoláného skladatele operního a mohu vám jen říci, že tato kritika měla na mne vliv.*“

Prostřednictvím ředitele Národního divadla F. A. Šuberta se Dvořák dostává k libretu mladého spisovatele a překladatele Adolfa Weniga *Čert a Káča*. Skladatelovi se libreto zalíbilo natolik, že i přes výtky některých svých přátel začíná komponovat.⁵⁴

Premiéra *Čerta a Káči* 23. listopadu 1899 byla netrpělivě očekávanou událostí, neboť se jednalo o první skladatelovo jevištní dílo zkomponované po návratu ze Spojených států. Dvořákův kult v českých zemích tehdy vrcholil a vedení Národního divadla věnovalo nastudování díla mimořádnou péči. Režie se ujal ředitel divadla František Adolf Šubert a do hlavních rolí byli obsazeni nejlepší sólisté, kterými scéna disponovala. Kritické ohlasy byly vesměs velmi kladné, Národní listy např. psaly: „*Hudba Dvořáková nese celou pečeť jeho genia. Kypící vynalézavost melodická, žhavá rytmika, svrchované ovládní všech výrazových prostředků, smělé a originální harmonie, instrumentace barvitá a ve svých spojích namnoze i nová, tu něžná, tu mocná, slovem celé mistrovství skladatele, který jest jedním z největších žijících, jeví se i na novém jeho díle v míře ještě jen stupňované.*“ U diváků měla opera tak velký úspěch, že se ještě v téže sezóně uskutečnilo dalších dvacet repríz.⁵⁵ Dvořák se k premiéře vyjádřil slovy: „*Mohu plným právem říci, že dosud žádná z mých oper nebyla napoprvé provedena tak dokonale, jako Čert a Káča. Jak orchestr, tak i sólisté, sbor a inscenace učinili vše, aby má opera byla skvěle provedena.*“⁵⁶

Příběh o *Čertovi a Káče*, kde hlavními hrdiny jsou chytrý ovčák Jirka, drzé vesnické děvče Káča a čert Marbuel, je dětem známý ze stejnojmenné pohádky od Boženy Němcové. Příběh se odehrává pokaždé v jiném prostředí, v prvním dějství je to hospoda, v druhém peklo a v posledním zámek. Opera má dvě paralelní dějové linie. V první z nich je hlavní postavou ovčák Jirka, reprezentující poddaného, který trpí pod panskou zvlí a v závěru opery zachraňuje kněžnu před peklem výměnou za zrušení roboty. Ve druhé dějové linii má pak hlavní slovo vdavekchtivá Káča, která je ochotná za vidinou vdavek jít i s čertem do pekla. Obě dějové linie se prolínají ve druhém dějství, kdy Jirka vymyslí lest a zachrání čerty ze spárů Káči. Dále se dějové linky protnou na konci opery, kdy se čert chystá odnést do pekla kněžnu, a tu ze spárů pekla zachraňují Káča s Jirkou.

---

⁵⁴ SLAVÍKOVÁ, M. *Teorie a praxe hudební výchovy dětí předškolního a mladšího školního věku II : sborník příspěvků studentské vědecké konference*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2017, 73 s. ISBN: 978-80-261-0751-4

⁵⁵ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Přeložila Helena MEDKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2. HERDEN, Jaroslav, a kol. *Hudba pro děti*. Praha: Karolinum, 1992.

⁵⁶ <https://operaplus.cz/opery-antonina-dvoraka-x-cert-a-kaca/>

3.1.2 Charakteristika zhudebnění

Dvořákovy symfonické básně a opery *Rusalka* a *Armida* z posledních let života jsou díla představující vážné až tragické náměty. Avšak u *Čerta a Káči* je tomu jinak, zde se Dvořák chopil komického námětu a vytvořil tak veselou lidovou pohádku atraktivní i pro dětského diváka.

Opera *Čert a Káča* je skladatelovým pokusem o zcela nové kompoziční postupy, o nový pohled na zhudebnění textu i na nové výrazové možnosti. Můžeme to pozorovat především ve způsobu, jak Dvořák pracuje se zpívaným slovem. V předchozích operách byl vždy kladen důraz na plynulou, zpěvnou, vokální linii. V této opeře se na mnoha místech setkáváme s krátkými úsečnými replikami, které jakoby připomínají charakteristickou stručnost Janáčkových nápěvků. Tento způsob práce uplatnil Dvořák zejména v partu Káči, jejíž klíčovou povahovou vlastnost, upovídánost, mistrovsky vystihl.⁵⁷

Dále Dvořák přispěl k originalitě této opery svojí schopností výmluvně charakterizovat prostředí a situace, například v sugestivní scéně, ve které Marbuel líčí Káče přednosti pekla, nebo orchestrálním úvodu druhého dějství, v němž se ve vrchovaté míře uplatňuje Dvořákovy instrumentační mistrovství.

Typickým rysem hudby *Čerta a Káči* jsou taneční inspirace, tanec zaujímá v ději důležitou roli. Káča a její tancechtivost je jedním z výrazných charakterizačních prvků postavy, což vyplývá už ze samotného libreta. Taneční stylizace se prolínají celou operou, jako například v originálním valčíku ve scéně vesnické tancovačky, polkou, na kterou tančí Káča s **Marbuelem**, strhujícím tancem čertů v pekle nebo stylizací polonézy v předehře ke třetímu dějství, která bývá také často uváděna jako samostatné koncertní číslo. Podstatným stavebním prvkem partitury jsou příznačné motivy. Tento princip v předchozích dvou operách *Jakobín* a *Dimitrij* ustupuje do pozadí, naopak v *Čertovi a Káče* představuje významnou složku podílející se na struktuře hudebního toku.⁵⁸

---

⁵⁷ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

⁵⁸ <https://operaplus.cz/operly-antonina-dvoraka-x-cert-a-kaca/>

3.1.3 Význam opery pro dětského posluchače

Opera Čert a Káča představuje komickou, veselou a zároveň pohádkovou operu, a proto si dětského posluchače rozhodně získá. S příběhem o chytrém ovčákovi Jirkovi, drzé vesnické dívce Káča a čertu Marbuelovi se děti setkaly již v pohádkách od Boženy Němcové. Peklo zde nepředstavuje temné místo plné čertů, ze kterých jde strach, naopak jsou zde ztvárněni jako legrační bytosti, které samy mají strach z hubaté vesnické holky.⁵⁹ Stejně komická je i samotná Káča, které musí kněžna věnovat nejkrásnější statek ve vsi, aby vůbec měla naději, že si ji někdo vezme. Samotný děj, který se odehrává ve dvou liniích a ve třech různých prostředích, není pro dětského posluchače nikterak složitý. Důležité je samozřejmě žáky s obsahem opery seznámit, neboť básnický jazyk operního libreta je pro ně náročný a mnohdy obtížně srozumitelný.

3.1.4 Práce s poslechem

Před poslechem vybraných částí opery žáky nejprve krátce seznámím s autorem díla a následně s dějem opery. Děj opery se odehrává na vesnici v době posvícení, hospody jsou tak plné tance a veselí. Na jednu z hlavních postav, ovčáka Jíru, se nahněvá správce a vyhání ho "k čertu". Mezitím do hospody přichází Káča, hlavní postava, se kterou pro její hubatost nechce nikdo tancovat. Káča proto prohlašuje, že bude tancovat klidně s čertem, a ten se v hospodě zanedlouho opravdu objevuje jako myslivec. Káča s „myslivcem“ tančí, a ten ji později nabízí, aby odešla s ním do jeho „zámku“. Káča souhlasí, nato se otevře zem a myslivec i s Káčou se propadnou do pekla. Jirka vzpomene, jak ho správce také posílal do pekla, a skočí za čertem a Káčou. Čert přináší na zádech do pekla Káču, hned za nimi přichází Jíra a čerti ho přijímají do služby. Po čase má celé peklo ukřižené a hubaté Káči nad hlavu a prosí Jíru o pomoc, neboť Marbuel dostal od samotného Lucifera příkaz přinést do pekla kněžnu a správce. Domluví se s Jirkou, že budou jeho únos pouze předstírat, a nechá se Jirkou zahnat, za což dostane Jirka velkou odměnu. Jirka souhlasí, dá zahrát k tanci a k radosti čertů vytancuje s Káčou rovnou z pekla ven. Poté, co se kněžna dozvídá, že se čert objevil u správce, začíná tušit, že si čert dojde i pro ni. Povolá si proto na zámek Jírku, ten jí slibuje pomoc, avšak žádá za to zrušení roboty. Kněžna Jirkovi vyhoví, ten přivádí na zámek také Káču a schovává ji do vedlejší místnosti. Sotva se Marbuel objeví na zámku, křičí na něho Jirka, ať rychle uteče, že na něj vedle čeká Káča.

---

⁵⁹ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

Marbuel se zděsí, nechce mít opět na krku Káču a vyletí z okna. Kněžna má radost, proto jmenuje Jirku svým ministrem a Káče dá celý statek, aby si konečně mohla najít ženicha.⁶⁰

S dějem opery můžeme žáky seznámit v rámci mezipředmětových vztahů, tedy v hodině literární hodiny. Obsah opery je velmi dobře zpracovaný v knize *Opera nás baví* od autorek Jiřiny Markové a Anny Novotné. Text si nejprve společně přečteme. Následně v hodině hudební výchovy žákům do jednotlivých skupinek rozdám rozstříhaný text s dějem opery a jejich úkolem v rámci zopakování bude správně za sebou seřadit jednotlivá dějství. Jako další aktivita v rámci mezipředmětových vztahů se nabízí čtení v roli.

Děj opery také velmi dobře vystihuje píseň *Byla jedna Káča*, kterou najdeme v učebnici hudební výchovy pro třetí ročník (viz. Obrázek č.2). Jak z textu vyplývá, Káča by se ráda vdávala, ale protože v pekle o tom věděli, poslali na zem čerta. Čert se Káče zalíbil, protože byl bohatý a rohatý, hned s ním začala tancovat. Žáci již vědí, že si ji čert odvede do pekla, proto si tuto scénu pustíme, budeme bedlivě poslouchat, co vše čert Káče slibuje.⁶¹ Po poslechu této scény budeme diskutovat, každý žák řekne, co si z dané scény zapamatoval a vyjádří své pocity z ukázky.

Po seznámení žáků s obsahem opery se zaměříme na část, která se odehrává v pekle. Nejprve si budeme povídat o tom, jak takové peklo může vypadat a co čerti v pekle dělají. Jak z obsahu příběhu vyplývá, čerti v pekle dokonce i tančili a úkolem dětí bude takový čertovský tanec předvést. Žáky rozdělím do třech skupinek, každá skupinka dostane pár minutek na rozmyšlení a nácvik tance. Následně ho jednotlivé skupinky před třídou předvedou. Po předvedení tanců všemi skupinkami si ukážeme a poslechneme pravý tanec čertů z této opery.⁶²

V opeře se objevuje hned několik postav s různými hlasy. Obsahem učiva ve 2. až 4. třídě není rozeznávání druhů hlasů, proto žáky s těmito druhy pouze okrajově seznámím. Vysvětlíme si hlasy pouze u hlavních postav opery a to ovčáka Jíry, Káči, čerta Marbuela a kněžny. Žáky seznámím s jednotlivými druhy ženského hlasu, zde se jedná o soprán, nejvyšší ženský hlas, či mezzosoprán neboli nižší soprán. Nyní na základě ukázek budou žáci hádat, která z ženských postav má vyšší hlas. **Další ukázky poslechu** árie kněžny, ovčák Jíra

⁶⁰ MARKOVÁ-KRYSTLÍKOVÁ, Jiřina a Anna NOVOTNÁ. *Opera nás baví: [první kniha o opeře pro děti i rodiče]*. Ilustroval Jiří VOTRUBA. Praha: Práh, 2005. ISBN 80-7252-121-7.

⁶¹ <https://www.youtube.com/watch?v=gfXPRuyPQXg> - 30:35 - 32:13

⁶² <https://www.youtube.com/watch?v=gfXPRuyPQXg> - 1:11:41-1:13:13

Následně budeme určovat mužský hlas, zde se jedná o tenor, vysoký mužský hlas, nebo baryton, střední mužský hlas a opět budeme porovnávat hlas postavy čerta a ovčáka.

Pro závěrečnou rekapitulaci můžeme s žáky vytvořit myšlenkovou mapu. Tato aktivita slouží k zopakování látky, ale také jako zpětná vazba pro učitele, který tímto zjistí, do jaké míry jeho hodina byla pro žáky atraktivní a jaké poznatky si z hodiny odnesli. Do myšlenkové mapy žáci zapisují veškeré informace, které se o opeře Čert a Káča dozvěděli. Mezi nejčastější odpovědi budou patřit slova jako Káča, čert Marbuel, peklo, vdavky, ovčák Jíra a další.

3.2 Opera Rusalka

3.2.1 Okolnosti vzniku

Opera Rusalka, stejně jako to bylo u předchozí opery Čert a Káča, spadá do skladatelova závěrečného životního období, ve kterém se Dvořák věnoval především pohádkovým a mytickým námětům. Po úspěšné premiéře Čerta a Káči se Dvořák pouští do nové práce pro divadlo, opět do komponování opery a shání si vhodné libreto. Nejprve přemýšlí o zhudebnění textů Karla Pippicha Vlasty shon. Tímto námětem se zabíral již dříve, později ho zhudebnil Otakar Ostrčil.⁶³

V jednom z rozhovorů pro list Politik se Dvořák zmiňuje, že hledá námět k nové opeře, proto je mu prostřednictvím ředitele Národního divadla F. A. Šuberta nabídnut text Rusalky od básníka Jaroslava Kvapil. Jedná se o pohádkový a zároveň silný příběh o vodní víle, která se zamiluje do člověka, a později na svou lásku doplatí. Dvořák dává na doporučení tehdejšího hudebního kritika Emanuela Chvály a libreto přijímá. Začíná komponovat a po půl roce je hotové třetí dějství.⁶⁴

Jaroslav Kvapil vytvořil několik operních libret nebo divadelních her, avšak do povědomí veřejnosti se dostává až jako autor libreta Rusalka. Původně toto libreto vytvořil pro českého hudebního skladatele Aloise Jiránka, který působil na Ukrajině. V průběhu práce si Kvapil uvědomuje, že mu pod rukama roste neobyčejné dílo, které by nerad poslal „na nejistou adresu, a tak libreto Jiránkovi nakonec neposkytne.

---

⁶³ SLAVÍKOVÁ, M. *Teorie a praxe hudební výchovy dětí předškolního a mladšího školního věku II : sborník příspěvků studentské vědecké konference*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2017, 73 s. ISBN: 978-80-261-0751-4

⁶⁴ DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Přeložila Helena MEDKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2. HERDEN, Jaroslav, a kol. *Hudba pro děti*. Praha: Karolinum, 1992.

Ještě před dokončením libreto nabízí dalším českým skladatelům, jako například Oskaru Nedbalovi, Josefu Bohuslavu Foersterovi, Karlu Kovařovicovi nebo Josefu Sukovi, nikdo z nich ale zájem neprojevuje. Prostřednictvím inzerátu se Kvapil dozvídá, že Antonín Dvořák hledá libreto ke zhudebnění, a tak své libreto nabízí prostřednictvím ředitele divadla F. A. Šuberta Dvořákovi.⁶⁵

Premiéroví kritici vyzdvihovali Dvořákovo zhudebnění, které vyniká neobyčejnou, výrazovou lyrickou melodikou a mistrovskou instrumentací, která nejenže navozuje „pohádkový“ dojem, ale také ilustruje prostředí děje. Naproti tomu Kvapilův text, který je dnes považovaný za jedno z nejkvalitnějších libret v celé české operní literatuře, tehdy jednoznačné kladné přijetí nezaznamenal.

Bylo mu především vytýkáno neinspirované vytěžení literárních zdrojů a nejednoznačná motivace postav či roztržitost jednotlivých motivů. Kladně se kritika vyjadřovala o vysoké básnické hodnotě, lyrismu a hudebnosti veršů libreta.⁶⁶

3.2.2 Charakteristika zhudebnění

Rusalka zaujímá mimořádné místo v Dvořákově uměleckém odkazu, je všeobecně uznávána jako skladatelova nejzdařilejší práce pro jeviště, ale především se podle mnohých názorů jedná o Dvořákovo vrcholné dílo vůbec. Mezi běžně uváděnými Dvořákovými operami je Rusalka považovaná za „nejwagnerovštější“, což se projevuje zejména ve způsobu, jakým skladatel zachází s orchestrální partiturou. Orchester zde představuje rovnocennou složku vokálních partů a na některých místech je i hlavním nositelem výrazu.

Dvořák využívá tradičního obsazení orchestru, kde důmyslnou kombinací nástrojů a jejich skupin vytváří barevné hudební plochy, které ilustrují dojem šplouchání vln na jezeře, tajemných zvuků nočního lesa anebo odlesku stříbrného měsíčního svitu na vodní hladině.

V Rusalce můžeme pozorovat Dvořákovo umění kontrastu, který zcela odlišnými výrazovými prostředky zobrazuje dva protikladné světy, lidský a pohádkový. Rozdílně jsou pojaty výstupy lesních žínek s jejich bezstarostnými hrami a naproti tomu vzrušené dialogy Rusalky s Vodníkem či Ježibabou. Pomocí odlišného vedení vokálních linií dosahuje skladatel účinného kontrastu mezi postavami éterické Rusalky a ohnivě Cizí kněžny.⁶⁷

---

⁶⁵ MAHLER, Zdeněk. *Spirituál bílého muže aneb Dvořák v Americe*. Praha: Primus, 1998. ISBN 80-85625-28-8

⁶⁶ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

⁶⁷ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

Výraznou úlohu ve zhudebnění Rusalky hraje příroda. Dvořákův vztah a obdiv k přírodním krásám se prolíná celou řadou Dvořákových děl a v Rusalce dosahuje svého vrcholu. V této opeře je příroda brána zcela komplexně, Dvořák nevykresluje jen krásnou scenérii, která by v příběhu tvořila pouhou kulisu, ale činí z ní aktivní prvek podílející se na osudech postav. Příroda je zde krásná, tajemná, zlověstná, hrozivá a především mocná ve svém majestátu. Dále nám ukazuje, že odvěké přírodní či boží zákonitosti, kterým se Rusalka zpronevěří, nelze obejít a trest je nevyhnutelný.

Za jeden z hlavních zdrojů příběhu můžeme považovat pohádku od Hanse Christiana Andersena, Malá mořská víla, dále potom povídku Undine od německého básníka Friedricha de la Motte Foqué nebo drama Gerharta Hauptmanna, Potopený zvon. Dětem je nejbližší příběh Malé mořské víly.⁶⁸

3.2.3 Význam opery pro dětského posluchače

Rusalka představuje krásnou, romantickou a především pohádkovou operu. Děj opery vychází z pohádky Malá mořská víla od spisovatele Hanse Christiana Andersena a to je jedním z důvodů, proč je tato opera u dětského posluchače velmi oblíbená. Hlavní hrdinkou je nešťastná vodní víla Rusalka, která se zamiluje do prince a aby jeho lásku mohla získat, obětuje svůj hlas. V ději opery můžou žáci pozorovat neslučitelnost světa lidského se světem nadpřirozených bytostí. Nejen mezi těmito dvěma odlišnými světy musí Rusalka pobíhat, ale zároveň kolísat mezi životem a smrtí. Jako v každé pohádce i tato opera má zástupce zla. Zlo je zde představováno lstivou ježibabou a prolhanou cizí kněžnou. Důležitým faktorem, který dětského diváky určitě zaujme, je příroda, která hraje v ději důležitou roli. Tu zde skladatel v úvodu vystihuje jako krásnou, přátelskou, naopak v závěru je popisována jako tajemná a hrozivá.

3.2.4 Práce s poslechem

Před prací s vybranými áriemi opery žáky nejprve krátce seznámím s dějem opery. Obsah opery si vypůjčíme z čítanky pro 5. třídu z nakladatelství Alter a opět tak využijeme mezipředmětových vztahů.

---

⁶⁸ SLAVÍKOVÁ, M. Teorie a praxe hudební výchovy dětí předškolního a mladšího školního věku II : sborník příspěvků studentské vědecké konference. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2017, 73 s. ISBN: 978-80-261-0751-4

Děj opery je zde převyprávěn Ludvíkem Středou a zároveň je doplněn krátkým textem s názvem Skromný skladatel, který žákům více přibližuje osobnost Antonína Dvořáka.⁶⁹ Text si nejprve společně přečteme a jako u minulé opery si můžeme vyzkoušet čtení v roli. Jako další aktivita se nabízí diskuze nad porovnáním děje opery Rusalka s pohádkou Malá mořská víla, neboť v závěru se tyto dva pohádkové příběhy liší.

V následující hodině hudební výchovy tentokrát provedu metodou brainstormingu, myšlenkovou mapu, hned v úvodu hodiny, abych tak zjistila, co všechno si žáci z obsahu děje pamatují.

Další možností seznámení žáků s obsahem opery je zhlédnutí výchovně vzdělávacího programu Opera nás baví s dílem věnujícím se právě opeře Rusalka od Antonína Dvořáka. V tomto programu je žákům představen skladatel díla, nejdůležitější části děje v zpívaném doprovodu Dětské opery Praha, ale také jsou seznámeni s fungováním divadla, hudebními nástroji či divadelními kostýmy, které jsou v ději používány. Tento pořad samozřejmě nabízí mnoho dalších hudebních skladatelů a jejich díla. Díl o opeře Rusalka trvá přibližně dvacet minut, proto je důležité, aby učitel si předem tento díl pustil a vybral pro žáky nejdůležitější momenty opery. Já jsem si z této opery vybrala hned tři árie, které bych použila v rámci poslechových činností na prvním stupni.

První ukázkou bude árie hlavní postavy Rusalky *Měsíčku na nebi*.⁷⁰ Na základě poslechu této ukázky bych se žáků ptala, co asi v této chvíli Rusalka prožívala, co ji trápí a do jaké části děje by tuto árii zařadili, čemu tato scéna předchází. Zároveň u této ukázky budeme zkoumat, jaký druh hlasu Rusalka má, zda je to soprán, mezzosoprán či alt. Tyto názvy žáci znají již z předchozí opery. K této ukázce bych zároveň zařadila hudebně pohybovou činnost v podobě znázornění tance lesních žinek za svitu měsíce, kterou by předváděla děvčata. Naopak chlapi se pokusí znázornit pomyslný tanec vodníka. Jako druhou ukázkou jsem vybrala árie *Celý svět nedá ti, nedá*⁷¹ zpívanou otcem Rusalky, tedy vodníkem. Ukázkou žákům pustím bez videa, jejich úkolem tak bude uhodnout, kdo a v jaké situaci árii zpívá.

---

⁶⁹ REZUTKOVÁ, Hana. *Čítanka 5: 1. ediční řada: [pro pátý ročník]*. Všeň: Alter, 2007. ISBN 978-80-7245-118-0.

⁷⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=Ytsw4eoQQs>

⁷¹ https://www.youtube.com/watch?v=WIEITGa_wyI - 1:09:23 - 1:09:43

Poslední vybranou árii najdeme ve třetím dějství opery, ve kterém se Rusalka chystá na svatbu s princem, a při této příležitosti jim dvořané zpívají známou árii *Květiny bílé po cestě*.⁷² Žáci tuto árii mohou znát z filmu Chobotnice z II. patra, případně je můžeme tuto informaci předat. Po poslechu árie si s žáky rozebereme, kým byla árie zpívána, zda se jednalo o sólo či sbor, případně jaký sbor. Dále můžeme vést rozhovor, jaká skladba se dnešní době pouští snoubencům při svatebním obřadu.

V závěru hodiny na základě seznámení s operami Rusalka a Čert a Káča si žáci zkusí aktivitu s názvem spojovačka, ve které je jejich úkolem přiřadit jednotlivé postavy k názvům oper. (viz. podkapitola 3.4.)

3.3 Opera Jakobín

3.3.1 Okolnosti vzniku

Vznik nové opery se nese v duchu určité Dvořákovy nerozhodnosti a častého odkládání práce. Prvním významným podnětem ke vzniku nové komické opery se stala úspěšná premiéra opery *Tvrde palice*, konaná 2. října 1881. Avšak celých šest let trvalo Antonínu Dvořákovi, než přešel od prvotního záměru k opravdové práci na zhudebnění nové opery. O libreto nejprve žádá Josefa Štolbu, autora jeho předešlé opery *Tvrde palice*, u něj se však setkává s odmítnutím. Následně se obrací na autorku libreta své opery *Dimitrij*, Marii Červinkovou - Riegrovou. Již na začátku května roku 1882 předává Červinková skladateli první verzi libreta. Námět a zpracování se Dvořákovi zalíbil, a proto Červinková pokračuje v další práci na libretu. Současně Dvořák váhá s prací na nové opeře s ryze českým námětem, neboť jeho předešlé pokusy prosadit operu Dimitrij na zahraniční jeviště byly prozatím úspěšné. Další schůzka s Marií Červinkovou, která dokončuje libreto, je velmi ovlivněna tímto Dvořákovým postojem. Libreto je dokončeno na jaře roku 1883, avšak skladatel stále na jeho zhudebnění nepracuje. Velkou roli v něm hrají zahraniční závazky a stálá skladatelova nerozhodnost.⁷³

Až po dlouhých šesti letech, v říjnu 1887 se Dvořák dává do práce na zhudebnění libreta. Velký vliv na jeho rozhodnutí mohl mít i dopis od Marie Červinkové datovaný 1. srpna 1887, ve kterém píše: „*Psala jsem toto libreto kdysi k Vašemu přání. Vy jste mi scénář i libreto schválil, kolikrát jste se mi o něm velmi pochvalně vyslovil, chtěl jste jej*

⁷² https://www.youtube.com/watch?v=WIEITGa_wyI - 1:07:14 - 1:07:55

⁷³ ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka* 3. 2. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.

komponovati a pak jste si to rozmyslel a říkal jste zejména, že Vám to hudební kritikové zrazují. Myslím, že v té věci přijde na to, co se Vám samému líbí.

Nemáte-li do "Jakobína" tu pravou chuť, jaké je ke zdaru takového hudebního díla zapotřebí, tedy prosím, abyste se neostýchal a mně libreto bez odkladu vrátil.“⁷⁴

Na první verzi opery Dvořák pracuje v letech 1887 - 1888. Její premiéra konaná 12. února 1889 v Národním divadle se nesetkala s pozitivními ohlasy ze stran kritiků. Ti dílu vyčítali určitou nelogičnost v obsahu děje, ale také hudební nedostatky. Sám skladatel nebyl se svým dílem spokojen, a proto požádal vedení Národního divadla o pozastavení **provozování** díla a začíná dílo přepracovávat.

Přes domluvené úpravy na libretu, které si Dvořák vyžádal u Marie Červinkové, se k novému hudebnímu zpracování dostává až o tři roky později. Důvodem odkladu jsou skladatelovy závazky nejen v Čechách, ale především jeho zahraniční angažmá v New Yorku. Na druhé verzi začíná pracovat v prosinci roku 1897, kdy především zhudebňuje nově přidané árie ve třetím dějství, celé dílo těmito úpravami značně získalo. Na poslední části textových úprav libreta se podílel také František Ladislav Rieger, otec Marie Červinkové - Riegrové, ta zemřela předčasně v roce 1895 a druhé premiéry se již nedožila. Po své druhé premiéře 19. června 1898 se tato idylická opera stala trvalou a oblíbenou součástí repertoáru nejen Národního divadla.

3.3.2 Charakteristika zhudebnění

Vznik opery Jakobín spadá do období skladatelova návratu ke kořenům slovanské lidové hudby, nazývaného „druhé slovanské období“. Opera se vyznačuje výraznou a bohatou melodikou, ve které nacházíme hlubokou melancholii a zároveň radostné veselí, které svědčí o skladatelově pozitivismu a vnitřní vyrovnanosti v tomto období. Dílo se nese ve znamení atmosféry melancholie, sentimentu, ale zároveň humorného nadhledu i sebeironie. Prvky sentimentu a melancholie jsou znatelné ve vlasteneckém podtextu libreta a ve skladatelově návratu do dětství. Především postava kantora Bendy odkazuje na Dvořákovo dětství a jeho prvního učitele hudby, Antonína Liehmannu.

---

⁷⁴ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

Každá z postav má podrobně zpracovaný charakter. Dvouletý pobyt v Americe svým způsobem pomohl Dvořákovi k vystižení charakteru dalších dvou postav.⁷⁵

Bohuš a Julie se po letech strávených ve Francii vrací do vlasti a právě do těchto postav Dvořák promítá vlastní odloučení od své milované vlasti a stesk po domově. Humorný nadhled, určitý hudební žert můžeme nalézt ve scéně na začátku druhého dějství. Kantor Benda si zde pochvaluje, jak znamenitě se mu podařilo zkomponovat hudbu určenou ke slavnosti. Jeho slova „*ta serenáda se mi podařila, že Mozartu by k hanbě nesloužila*“ zhudebnil Dvořák v mozartovském stylu.

3.3.3 Význam opery pro žáky

Opera Jakobín představuje dojemný příběh o návratu jednoho z hlavních hrdinů do své vlasti. Zde se projevuje Dvořákův stesk po vlasti, který zažíval během svého působení na newyorské konzervatoři, a zároveň v opeře skladatel vzpomíná na svého učitele hudby Liehmanna. Děj opery nabízí dětskému posluchači možnost seznámit se s fungováním společnosti v době, kdy teprve u nás začínala povinná školní docházka. Nejtatraktivnější částí opery pro dětského posluchače je rozhodně část odehrávající ve školní třídě.

3.3.4 Práce s poslechem

Žáky opět nejprve seznámím s obsahem opery, která je rozdělena podobně jako minulé opery do třech dějství. Děj opery se odehrává na malém českém městě v roce 1793. Hrabě Vilém z Harasova zavrhl svého vlastního syna Bohuše pro jeho svobodomyslné názory. Ten na protest odchází do Paříže a v rodině je od té doby nazýván jakobínem, na což poukazuje název opery. Oblíbencem hraběte se stává synovec Adolf, kterého prohlašuje za svého dědice. Po letech, v období posvícenských oslav, se ve vesnici objevují dva cizinci. Jedná se o Bohuše a jeho ženu Julii, kteří utekli z revoluční Paříže. Do děje vstupují další postavy, a to kantor Benda a jeho dcera Terinka, o kterou se zajímá purkrabí Filip. Ta však už svého mládence Jiřího má. Purkrabí proto Jiřímu hrozí odvodem na vojnu. Mezitím se Bohuš vyptává purkrabího na hraběte a dozvídá se, že jeho dědicem se stal Adolf. Druhé dějství začíná ve škole přípravami oslavné kantáty pro Adolfa. Do školy přicházejí stále nepoznaný Bohuš se svou ženou a prosí o přístřeší, které jim učitel Benda poskytuje. Purkrabí Filip přichází do školy s žádostí o Terinčinu ruku a dochází tak ke sporu mezi ním a jeho sokem Jiřím.

---

⁷⁵ ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

Vzápětí přichází Adolf, který slibuje purkrabímu vrchnostenský úřad, když chytí podezřelé cizince, neboť v tajném cizinci poznává Bohuše. Bohuš je tedy zatčen a odveden na zámek do vězení. Benda s Julií přicházejí na zámek za starým hrabětem a prosí jej, aby synovi odpustil. Mezitím se Julie na zámku skryje. Hrabě však prosbám odolává, a tak Julie vyjde z úkrytu a zapěje hraběti starou ukolébavku, kterou kdysi zpívala hraběnka jejich synovi. Hrabě je dojat a Julie mu vypráví jejich příběh. Ukazuje se, že díky Adolfovým intrikám došlo k odcizení otce a syna. Před slavnostním předáním panství Adolfovi nechává hrabě propustit vězně, smiřuje se synem a vyhání Adolfa i purkrabího z panství. Svatbě Terinky a Jiřího již nic nestojí v cestě.⁷⁶

Po dovyprávění děje si nejprve ujasníme, jaké jsou hlavní postavy opery, a poté si poslechneme část scény odehrávající se ve školní třídě, ve které žáci s učitelem Bendou nacvičují kantátu na slavnost.⁷⁷ Žákům před zhlédnutím scény vysvětlím, že kantáta je skladba pro sólový zpěv na světské či duchovní texty, má oslavný ráz a je doprovázena instrumentálním doprovodem.⁷⁸ Pro lepší pochopení žáků si můžeme kantátu přiblížit připodobněním školní besídky, na kterou celá třída také nacvičuje určitý tanec či zpěv a následně ho představuje při školním představení. Následně nad poslouchanou částí árie budeme diskutovat, kdo se v dané scéně z hlavních postav vystupuje, kým je árie zpívána, případně do kterého dějství bychom scénu zařadili. Dále si budeme povídat o tom, jak vypadala dřívější školní třída, jak vypadá ta dnešní a co všechno se od té doby změnilo.

Jako druhou ukázkou bych vybrala scénu ze třetího dějství, ve kterém Julie zpívá hraběti ukolébavku, kterou zpívala hraběnka svému synovi.⁷⁹ Žáci nebudou vědět, o jakou ukázkou se jedná. Po jejím poslechu se žáků zeptám, jak na ně ukáзка působila, zda to byla radostná, smutná árie, co bylo jejím obsahem, kdo ji zpíval či jaké nástroje v ukázce slyšeli. Pomocí těchto a dalších indicií bychom se měli dostat k závěru, že se jedná o ukolébavku. Dále budeme diskutovat o tom, jaké ukolébavky zpívali žákům jejich maminky, případně jaké další ukolébavky znají. Jednu z ukolébavek si poté zazpíváme v doprovodu klavíru.

---

⁷⁶ Program opery Jakobín, Matčina píseň - Národního divadlo

⁷⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=PTMk--foXWo> 0:00 - 1:15

⁷⁸ <http://www.artslexikon.cz/index.php?title=Kant%C3%A1ta>

⁷⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=eevgxJGDP4c>

3.4 Práce s operami v hodinách hudební výchovy

V této podkapitole se nacházejí aktivity a náměty pro poslechové a hudebně pohybové činnosti využívané v hodinách hudební výchovy na prvním stupni základní školy. Aktivity se především týkají práce s ukázkami Dvořákových oper, a to Čerta a Káči a Rusalky. Jedna z aktivit se také týká osobnosti skladatele Antonína Dvořáka. Zároveň všechny aktivity mohou sloužit jako náměty pro práci u dalších poslechových skladeb.

Poslechový kvíz

Žáci už vědí, že si v hudební výchově povídáme o skladateli Antonínu Dvořákově a jeho dvou operách, Rusalka a Čert a Káča. Jejich úkolem nyní bude uhádnout, po poslechu dvou skladem, zda se jedná o árii z opery Rusalka nebo z opery *Čert a Káča*. K poslechu bych využila neznámější árie, tedy z opery Rusalka árii *Měsíčku na nebi*⁸⁰ a z opery *Čert a Káča* árie *Pěkné to tu máte všecko*⁸¹. Pokud by si žáci s úkolem nevěděli rady, pustila bych jim další árie, jako například *Celý svět nedá ti nedá*⁸², kterou zpívá vodník v Rusalce, nebo árii kněžny v Čertovi a Káče *Jak smutno v zámku — pusté síně, jež veselostí hlaholily*⁸³. Dále bychom si mohli o těchto dvou áriích popovídat, diskutovat o čem se v nich zpívá, kdo ji zpívá, do jaké části děje můžeme árii zařadit atd. (příloha č. 3)

Spojovačka

Jednou z dalších aktivit je spojovačka. Úkolem žáků by bylo přiřadit postavy k jedné ze dvou oper. Jednou z možností je, že žáci přiřazují jednotlivé postavy pouze podle názvu oper bez toho, že by věděli, o čem je děj oper. Druhou možností je zařazení spojovačky pro probrání děje oper a slouží spíše jako procvičení, či ověření pozornosti žáků. (příloha č. 2)

Pohybová činnost

Poslední aktivita se bude týkat pohybu. Nejprve žákům pustím dvě ukázky z hudebního portálu Youtube. První ukázka bude znázorňovat tanec lesních víl a žínek z opery z opery Rusalka⁸⁴ Druhá ukázka naopak bude z opery *Čert a Káča*⁸⁵ a tance čertů v pekle. Žáky si rozdělím na dvě skupiny. Jednu skupinu budou tvořit děvčata, druhou chlapci.

---

⁸⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=Qul0b3e631k>

⁸¹ <https://www.youtube.com/watch?v=gfXPRuyPQXg> - 1:13:15 - 1:14:15 min.

⁸² <https://www.youtube.com/watch?v=tIZbRHwsnaM>

⁸³ <https://www.youtube.com/watch?v=gfXPRuyPQXg> - 1:20:00 - 1:29:30

⁸⁴ https://www.youtube.com/watch?v=WIEITGa_wyI - 4.41 - 9.38 min.

⁸⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=gfXPRuyPQXg> - 1:08:50 - 1:13:09 min

Skupina děvčat se pokusí různými pohyby znázornit tanec lesních žínek za svitu měsíce⁸⁶, který se odehrává hned na začátku prvního jednání opery *Rusalka*. Naopak chlapci se pokusí znázornit tanec čertů v pekle⁸⁷, který se odehrává na konci druhého dějství opery *Čert a Káča*.

Propojení s jinými předměty

V další aktivitě bych využila mezipředmětové vztahy. S žáky bych si v hodině českého jazyka přečetla ukázky z knih, které se staly předlohami ke zpracování libret těchto dvou oper. U opery *Rusalka* bych použila knihy od dánského spisovatele Hanse Christiana Andersena *Malá mořská víla* a u opery *Čert a Káča* stejně pojmenovanou pohádku *Čert a Káča* od české spisovatelky Boženy Němcové.

U této aktivity bych použila metodu předvídání, kdy by žáci jen podle názvu knih hádali, o čem pohádka bude. Dále bychom si kousek pohádky přečetli a opět hádali, jak příběh bude pokračovat. Po přečtení knih bych se teprve dětí zeptala, kdo tyto pohádky znal, četl či viděl, ať už jako televizně zpracovanou pohádku, nebo jako operu.

Myšlenková mapa⁸⁸

Myšlenková mapa znázorňuje myšlenky, pojmy, vtahy, klíčová slova a jejich vztahy. Tato aktivita může sloužit k opakování látky z minulých ročníků, při které žáci uplatňují osobní zkušenost. Vytvoření myšlenkové mapy můžeme zaměřit na osobnost Antonína Dvořáka. Žáci tedy budou uvádět všechny informace, které je napadnou či vědí o skladateli Antonínu Dvořákovi. Mezi očekávané odpovědi určitě budou patřit slova: český hudební skladatel, řezník, Nelahozeves, *Rusalka*, *Čert a Káča*, lokomotivy, Spojené státy americké či Novosvětská. Tuto aktivitu samozřejmě můžeme použít v závěru hodiny, ve které se budeme věnovat jedné z Dvořákových oper, *Rusalka* či *Čert a Káča* (viz. kapitola 4 – Příprava hodiny). Prostřednictvím myšlenkové mapy učitel získává informace, do jaké míry si žáci osvojili novou látku, případně jaké informace musí ještě doplnit a dovysvětlit.

Poznávka

Poznávka je aktivitou, při které žáci na základě fotografií hudebních skladatelů určují jejich jména. Pro 1. - 3. třídu je cvičení doplněné o nabídku jmen skladatelů a žáci pouze přiřazují jména k fotografiím.

---

⁸⁸ Myšlenková mapa graficky znázorňuje myšlenky, pojmy, fakta, klíčová slova a jejich vztahy.

U zbývajících dvou ročníků prvního stupně už žáky necháváme samostatně doplňovat, neboť s danými autory se již v minulosti setkali. Tuto aktivitu můžeme modifikovat pouze na české, nebo na zahraniční hudební skladatele. (příloha č.1)

Opera nás baví⁸⁹

Opera nás baví“ je zábavný cyklus pořadů pro děti, který dětem přibližuje operní svět. Zároveň tento program čerpá ze stejnojmenné knihy Opera nás baví autorek Jiřiny Markové a Anny Novotné. Jeho krásami a zajímavostí děti provází autorka díla s zároveň bývalá sólistka Opery Národního divadla, paní Jiřina Marková, a veselé obrázky od Jiřího Votruby. Při výuce bych žákům pustila úryvky z dílu Antonín Dvořák, opera Rusalka. Opět se v archivu dají najít další skladatelé a jejich díla. S dějem opery můžeme žáky seznámit v rámci mezipředmětových vztahů, tedy v hodině literární hodiny. Obsah opery je velmi dobře zpracovaný v knize Opera nás baví od autorek Jiřiny Markové a Anny Novotné. Text si nejprve společně přečteme. Následně v hodině hudební výchovy žákům do jednotlivých skupinek rozdám rozstříhaný text s dějem opery a jejich úkolem v rámci zopakování bude správně za sebou seřadit jednotlivá dějství. Jako další aktivita v rámci mezipředmětových vztahů se nabízí čtení v roli.

---

⁸⁹<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10212440340-opera-nas-bavi/20954215891-antonin-dvorak-rusalka/video/>

4 Příprava na výukovou jednotku se zaměřením na Dvořákovy opery

V této kapitole představuji návrhy, přípravy na hodiny hudební výchovy. V první přípravě se věnuji operě Čert a Káča, v druhé pak operě Rusalka. Přípravy jsou vhodné pro druhou až třetí třídu základní školy. V obou případech jsem si hodinu odučila v rámci hudební výchovy ve druhé třídě na svém současném pracovišti, Základní škole Smolkova na Praze 12.

4.1 Výuková jednotka s uplatněním prvků z opery Čert a Káča

Předmět: Hudební výchova

Třída: 2. ročník

Téma: Opera Čert a Káča

Cíle hodiny:

- Žák zpívá danou píseň.
- Žák reaguje na poslech hudby.
- Žák diskutuje a sdílí svůj názor, pocity na základě představených ukázek z opery.

Metody:

- slovní – vyprávění, diskuze, rozhovor
- práce s textovým materiálem - text písní
- praktické – zpěv písně, poslech ukázky, tanec, myšlenková mapa

Pomůcky: obrázky, texty písní, kniha Opera nás baví, PC - používání hudebního portálu, tabule

Čas	Činnosti	Pomůcky/poznámky
1 min	<p>Pozdrav</p>	
2 min	<p>Dechová cvičení</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mašinka - pomalé upouštění páry • Sfoukávání peříčka na dlani- dlouhý výdech 	
	<p>Rozezpívání</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kukulenska kuku 	
2 min	<p>Motivace</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na základě připraveného obrázku na tabuli žáci budou hádat, jakou písničku se dnes naučíme a o čem si budeme povídat • Po uhodnutí žákům prozradím, že si budeme povídat o operě Čert a Káča od významného českého skladatele Antonína Dvořáka • Vysvětlení pojmu opera 	<p>Obrázek č. 1 - připravit na tabuli</p>
5 min	<p>Nácvik písně - Byla jedna Káča</p> <ul style="list-style-type: none"> • Píseň žákům nejprve zahrají a zazpívám (obrázek č.2) • Následně si společně přečteme text písně • Nácvik písně provedeme vždy po čtyřech taktech • Po nácviku jednotlivých taktů si zazpíváme první sloku písně • Další dvě sloky si pouze přečteme a budeme diskutovat nad jejich obsahem 	<p>Píseň viz obrázek č. 2</p>
10 minut	<p>Seznámení se skladatelem Antonínem Dvořákem</p> <ul style="list-style-type: none"> • Život skladatele si přečteme v knize <i>Opera nás baví</i> od autorek Jiřiny Markové a Anny Novotné • Následně se žáků zeptám, co si o skladateli zapamatovali <p>Seznámení s operou Čert a Káča</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nejprve žákům převyprávím stručný děj opery • Zopakujeme si hlavní postavy a místa, ve kterých se jednotlivá dějství odehrávají 	<p>Napsat na tabuli</p>

5min	<p>Pohybová aktivita</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jedním z míst, ve kterém se děj opery odehrává, je peklo s čerty, úkolem žáků tedy bude předvedení čertovského tance • Žáky si rozdělím do skupinek a každá skupinka dostane 2 minuty na nácvik tance 	
15 min	<p>Poslechová činnost</p> <ul style="list-style-type: none"> • Po předvedení čertovského tance si pustíme originální tanec čertů v pekle • Další ukázkou bude scéna v hospodě z úvodu 1. dějství, ve které čert, zde myslivec, nadbíhá Káče • Tuto scénu si dále rozebereme, co se v ní odehrávalo a jak hodně má společného s písničkou z úvodu hodiny (<i>Byla jedna Káča</i>) • Árie ovčáka Jíry z úvodu opery - rozbor o čem ovčák zpívá, co ho trápí, kdo v ukázce zpívá, jaká je hudba atd. • Druhy hlasu <ul style="list-style-type: none"> - Seznámení s jednotlivými druhy - Porovnání hlasů u hlavních ženských/ mužských postav - Určení u Káči, čerta Marbuela, kněžny a ovčáka Jíry • Diskuze - Kulisy, kostýmy opery, co se na opeře, ukázkách líbilo/nelíbilo, celkově pojetí opery 	<p>https://www.youtube.com/watch?v=gfXPRuyPQXg - 1:11:41-1:13:13</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=gfXPRuyPQXg -30:35 - 32:13</p>
5 min	<p>Myšlenková mapa</p> <ul style="list-style-type: none"> • V závěru hodiny si vytvoříme společnou myšlenkovou mapu na informace z dnešní hodiny • Myšlenková mapa tak poslouží jako zopakování a zhodnocení hodiny • Zhodnocení, pochvala žáků 	<p>https://www.youtube.com/watch?v=gfXPRuyPQXg -11:00 - 11:40</p>

Reflexe vyučovacího postupu

Opera Čert a Káča představuje pro žáky vůbec první seznámení s touto hudební formou. Žáci mé třídy jsou od začátku školního roku zvyklí na poslech různých skladeb, avšak s ukázkami z opery se v této hodině setkali poprvé. Motivaci pomocí obrázku používám poměrně často v různých hodinách a i děti tento druh motivace mají rády.

Po prohlédnutí obrázku děti velice rychle uhodly, že se jedná o postavu čerta a Káči ze stejnojmenné pohádky. Dále jsme vedli rozhovor, v jakých dalších českých pohádkách se postava čerta objevuje. Po skončení rozhovoru jsem žákům prozradila cíl dnešní hodiny, tedy že postavy čerta a Káči představují stejnojmennou operu od českého skladatele Antonína Dvořáka. V další části hodiny jsem věnovala vysvětlování, co to vlastně opera je. Následně jsme se přesunuli ke zpěvu písně Byla jedna Káča. Píseň jsem nejprve žákům zazpívala a zahrála za doprovodu klavíru, následně jsme vedli krátký rozhovor o písni a věnovali se jejímu nácviku. Nejprve jsem se dětí ptala, jaká píseň je (smutná, veselá až komická), jaký příběh píseň vypráví a zda souvisí s naším dnešním tématem. V další části jsme se přesunuli na koberec, kde jsem žákům předčítala z knihy Opera nás baví život skladatele Antonína Dvořáka a na základě rozboru obsahu písně jsem žákům dovyprávěla děj opery. Společně jsme si na tabuli napsali hlavní postavy a místa, důležitá pro děj opery. Další část hodiny jsme věnovali nácviku čertovského tance. Žáky jsem si rozdělila do čtyř skupinek, které své tance poté před třídou předvedly. Originální tanec čertů jsme si následně na počítači pustili a rozebrali, co se jim na ukázce líbilo, zda peklo vypadá podle jejich představ či jak se jim líbí/nelíbí kostýmy. Po této ukázce jsme žákům pustila árii čerta (v této ukázce myslivce) a Káči. Žáci po první ukázce byli velice zaskočeni specifickým způsobem zpěvu. Ukázku jsme si tak pustili ještě dvakrát a jejich úkolem bylo zaměřit se alespoň na mluvu jedné postavy a zkusit po ukázce vyjádřit, o čem si povídali. Ukázku árie ovčáka jsme z časových důvodů nestihli, proto jsem žákům pouze postavu ovčáka Jíry a kněžny ukázala. Závěr hodiny jsme věnovali sepsání společné myšlenkové mapy na tabuli, tedy informacím, které si žáci z hodiny odnesli a zapamatovali.

Hodina pro žáky byla opravdu velmi náročná, vzhledem k tomu, že se poprvé setkali s pojmem opera. Propříště by určitě bylo lepší zařadit v některé z dalších hodin část árie z dané opery, aby si tak žáci zvykli na náročnější hudbu a složitější jazyk a obecně lépe pochopili nově zavedenou hudební formy opery. Zároveň ale hodina u žáků zaznamenala velký ohlas a zájem o operu. Nedokončené aktivity z přípravy na hodinu jsme si tak dokončili v rámci výtvarné výchovy, kde jsme si doposlechli a následně rozebrali árii ovčáka Jíry. Žáky jsem také seznámila s jednotlivými druhy hlasů, které jsme následně u dalších postav zkoumali. Zbytek hodiny žáci kreslili čertovské peklo a zároveň poslouchali další části opery.

Obrázek č. 1 - Použitý jako motivace v úvodu hodiny

 Byla jedna Káča

*Hudba Pavel Jurkovič
Slova Věra Provozničková*

Jako mazurka

F C F B^b C

1. By - la jed - na Ká - ča, co se chtě - la vdát.
2. Čert se jí moc lí - bil, že byl ro - ha - tý,
3. Hned si chtě - la Ká - ča to - ho čer - ta brát,

F C F B^b C⁷

Čert to na ní vi - děl, šel s ní tan - co - vat.
že měl v pe - kle te - plo a byl bo - ha - tý.
po - řád se ho pta - la, jak moc jí má rád.

F C F B^b C

Na krk mu sko - či - la, do - ko - la s ním to - či - la,
Když ne - moh' na no - hy, ta - ha - la ho za ro - hy,
Čert na to: Pro te - be, chtěl bych tře - ba do ne - be,

F C F C⁷ F

na krk mu sko - či - la, do - ko - la s ním to - či - la.
když ne - moh' na no - hy, ta - ha - la ho za ro - hy.
ble - ble - ble, pro te - be, pů - jdu rov - nou do ne - be.

Obrázek č.2 - Notový záznam a text písně Byla jedna Káča

4.2 Výuková jednotka s uplatněním prvků z opery Rusalka

Předmět: Hudební výchova

Třída: 2. ročník

Téma: Opera Rusalka

Cíle hodiny:

- Žák reaguje na poslech hudby.
- Žák předvádí svůj tanec.
- Žák diskutuje a sdílí svůj názor, pocity na základě představených ukázek z opery.
- Žák přiřazuje jednotlivé postavy k názvu opery.

Metody:

- slovní – vyprávění, diskuze, rozhovor
- praktické – poslech ukázky, tanec, spojovačka

Pomůcky: obrázky, kniha Opera nás baví, PC, hudební pořad Opera nás baví, pracovní list se spojovačkou, tužka

Čas	Činnosti	Pomůcky/poznámky
1 min	Pozdrav	
5 min	Motivace <ul style="list-style-type: none"> • Žákům prozradím, že si dnes budeme povídat o další Dvořákově opeře a jejich úkolem bude uhádnout, o jakou operu se jedná • Pomocí různých indicií (moře, princ, ježibaba, nemá dívka atd.) • Diskuze - o čem je děj opery Rusalka, vyjdeme z pohádky Malá mořská víla, kterou jsme si přečetli v rámci mezipředmětových vztahů, v českém jazyce - literární hodině 	<p>Předem napsané indicie na tabuli</p>
5 min	Seznámení s operou <ul style="list-style-type: none"> • Za pomoci obrázku z knihy Opera nás baví si povíme, jak to v divadle vlastně chodí • Nejprve si řekneme, jaká divadla známe (např. Národní, Stavovské atd.) • Dále se podíváme do vnitřku divadla, kde se nachází orchestr, kde sedí diváci atd. • Co je to hlediště, jeviště, lože, opona, nápovědná budka či pravý/ levý portál 	<p>Knihy str. 8 -9</p>
15 min	Pořad Opera nás baví <ul style="list-style-type: none"> • Nejprve je to osobnost Antonína Dvořáka - jeho život jsme si řekli už u minulé opery, proto si nejdůležitější věci pouze připomeneme • Hudební motivy - vysvětlení pojmu + zahrání a hádání komu daný motiv hudby patří (vodník, ježibaba) • Poslech árie vodníka Celý svět, nedá ti, nedá - žáci hádají, kdo árii zpívá. Po uhodnutí si pustíme árii i s videm a pokusíme se určit druh jeho hlasu • Poslech árie Čury, mury fuk - na základě hudebního motivu, si pustíme kousek árie ježibaby, následuje povídání 	<p>http://www.ceskatelevize.cz/porady/10212440340-opera-nas-bavi/20954215891-antonin-dvorak-rusalka/video/</p> <p>5:15 - 5:50 a 8:25 - 9:05</p> <p>5:51 - 6:45</p> <p>11:45 - 12:10</p>

5 min	<p>Hudebně pohybová aktivita</p> <ul style="list-style-type: none"> • Žáci si rozdělím na dvě skupinky (chlapce a dívky) • Jejich úkolem bude předvést tanec víl a vodníka • Dívky budou předvádět tanec víl a chlapci pomyslný tanec vodníka, ten může tančit s vílami, či sám 	
5 minut	<p>Poslechová činnost</p> <ul style="list-style-type: none"> • Po pohybové aktivitě se opět vrátíme k poslechu • Pustíme si árii Rusalky - Měsíčku na nebi • Následně budeme diskutovat, zda tato scéna patří na začátek či konec děje, zda je Rusalka šťastná/nešťastná a co může po písni následovat. Můžeme si určit druh Rusalky hlasu 	<p>https://www.youtube.com/watch?v=Qu10b3e631k 2:15 - 3:00</p>
5 minut	<ul style="list-style-type: none"> • Rozhovor, co se jim na opeře líbilo, nelíbilo <p>Spojovačka</p> <ul style="list-style-type: none"> • V závěru hodiny si žáci své znalosti u obou Dvořákových oper ověří v aktivitě s názvem spojovačka 	
4 minut	<ul style="list-style-type: none"> • Úkolem žáků je přiřadit hlavní postavy ke správnému názvu opery <p>Zhodnocení</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pochvala žáků za aktivitu • Zopakování informací, které jsme se dnes naučili 	Pracovní list - spojovačka

Reflexe vyučovacího postupu

Na úvod hodiny jsem žákům řekla cíl dnešní hodiny, tedy že si dnes opět pustíme další Dvořákovu operu, ale na její název, nebo alespoň děj si musí přijít sami na základě předepsaných indicií na tabuli (viz příprava). Mezi první jmenované odpovědi žáků patřila mořská víla Ariela, od té jsme se dostali k pohádce Malá mořská víla a jejímu ději, avšak správný název opery Rusalka jsem žákům prozradila já. Poté jsme se přesunuli na koberec, kde jsme vedli rozhovor a následně i diskuzi o tom, kdo byl někdy v divadle, v jakém to bylo a jak to v divadle vlastně vypadá. Pro lepší představu a vysvětlení některých pojmů jsem použila opět knihu Opera nás baví, ve které je vnitřní prostor divadla s popisky znázorněn.

Zároveň jsme si pomocí myšlenkové mapy zopakovali, co všechno si pamatujeme o skladateli a autorovi této opery Antonínu Dvořákovi. Mezi jednotlivými hodinami uplynul týden, proto měli žáci osobnost Antonína Dvořáka stále v paměti a mnoho věcí z jeho života si tak vybavili. K představení opery Rusalka jsem se rozhodla použít výukový internetový program Opera nás baví. Především část s hudebními motivy, ve které hádali, jaká postava daný motiv představuje a následně i zpívá, je velice zaujala a bavila. Po těchto ukázkách jsme si společně jednotlivé ukázky rozebrali. Žákům jsem se ptala, zda se jedná o postavy kladné, jaký vztah mají k Rusalce a o čem ve své árii zpívaly. Další část hodiny jsme strávili nácvičkou tanců vodních víl, rusalek, který znázorňovaly dívky. Chlapci se pokusili předvést pomyslný tanec vodníka. Aktivita pro žáky představovala především zábavu a legraci a jejich výkony byly opravdu originální. Po prezentaci tanců jsme se vrátili opět k poslechu, kdy jsem žákům pustila a zároveň představila hlavní postavu Rusalky a její árii Měsíčku na nebi. Po skončení ukázky jsem se žáků opět ptala, o čem Rusalka v árii zpívala, zda je Rusalka šťastná či nešťastná a do jakého dějství bychom tuto árii zařadili. V závěru hodiny žáci vyplňovali pracovní list a v něm aktivitu s názvem spojovačka, která zároveň zjišťovala jejich znalosti z obou Dvořákových oper.

Jednotlivé části přípravy k operě Rusalka jsme splnili, dokonce jsme zařadila ještě aktivitu s myšlenkovou mapou. Jelikož se jednalo o druhé seznámení s operou, tak tato příprava v porovnání s přípravou k operě Čert a Káča dopadla lépe. Zároveň zájem o operu u žáků neopadl, naopak ještě vzrostl, proto bych s nimi v příštím roce ráda navštěvovala program Hurá do opery, při němž by si po zhlédnutí dalších českých a světových oper znalosti z operní tematiky rozšířili a prohloubili.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na hudební tvorbu českého skladatele Antonína Dvořáka a uplatnění jeho skladeb v hudební výchově na 1. stupni základní školy. Svou práci jsem rozdělila do čtyř kapitol. Cílem mé diplomové práce bylo zařazení Dvořákových oper Rusalka, Čert a Káča a Jakobín do hodin hudební výchovy na I. stupni základní školy. Získat žáky pro poslech vážné (artificiální) hudby je stále obtížnější. Domnívám se, že právě hudba Antonína Dvořáka, zejména pohádkovost v jeho operách může být vhodným prostředkem k tomu, aby si děti tento typ hudby oblíbily.

V první kapitole jsem na základě přečtení několika publikací, které se věnují životu tohoto významného českého skladatele, mezi nimi například Klaus Döge, Otakar Šourek, Zdeněk Mahler či Karel Vladimír Burian, rozdělila Dvořákův život do osmi podkapitol. Jednotlivé podkapitoly zachycují nejdůležitější momenty Dvořákova života, tedy osobního života, kariéru, vzniklá díla, turné, úspěchy a pobyty v zahraničí. V poslední podkapitole jsem se zaměřila na Dvořákův odkaz nejen pro následující generace skladatelů, ale i pro dnešního diváka. Na základě svých ročních zkušeností z hodin hudební výchovy na prvním stupni základní školy jsem se pokusila dokumentovat přínos hudby Antonína Dvořáka pro dětského posluchače.

Druhá kapitola se v první části věnuje Rámcově vzdělávacímu programu, z něhož jsem vybrala pouze dvě důležité části pro mou diplomovou práci, a to hudebně pohybové a poslechové činnosti. Druhá část se věnuje analýze řady učebnic hudební výchovy od autorů Mgr. Marie Liškové a Mgr. Lukáše Hurníka. Tyto učebnice obsahují velký výběr Dvořákových skladeb a zároveň jsou nejčastěji používanou řadou učebnic na prvním stupni základních škol. Následnou analýzu Dvořákových skladeb jsem provedla na základě historických souvislostí, které slouží především jako zdroj informací pro učitele hudební výchovy. Dále přidávám svůj komentář ke skladbám, kde se snažím zachytit význam skladby pro dětského posluchače. Součástí této kapitoly je i analýza poslechových činností s ohledem na předepsané očekávané výstupy pro jednotlivá období hudební výchovy. Z analýzy těchto učebnic vyplývá, že Antonín Dvořák patří mezi oblíbené hudební skladatele, jejichž díla jsou do výuky hudební výchovy často zařazována.

Ve třetí kapitole jsem se tedy zabývala využitím a zařazením výše jmenovaných Dvořákových oper do poslechových a hudebně pohybových činností. Součástí této kapitoly je několik mých vypracovaných návrhů pro práci s těmito operami. Ve čtvrté kapitole jsem vypracovala dvě přípravy na hodinu hudební výchovy pro druhý ročník. Tyto modelové lekce jsou názornou ukázkou, jak lze Dvořákovy opery pomocí různých poslechových a hudebně pohybových činností poučným i zábavným způsobem interpretovat v hodinách hudební výchovy na 1. stupni základní školy.

Při zpracování příprav jsem se řídila požadavky kurikulárních dokumentů. Při ověřování příprav v praxi jsem si potvrdila, že Dvořákova hudba je dětem dobře přístupná a skladatelovy vyjadřovací prostředky jsou pro děti mladšího a středního školního věku dobře srozumitelné. K úspěšnému splnění vytyčených cílů je zapotřebí didaktická promyšlenost postupů a vhodná metodická příprava na hodiny hudební výchovy. Zároveň jsem dospěla k závěru, že je zapotřebí dlouhodobá systematická posluchačská příprava žáků na poslech umělé hudby, tedy vytváření kladného vztahu k této hudbě již od prvního ročníku základní školy.

RESUMÉ

Diplomová práce se zabývá hudební tvorbou Antonína Dvořáka a jejím uplatněním v hudební výchově na 1. stupni základní školy. Práce ve své první části popisuje život a dílo tohoto významného českého skladatele. Druhá část práce vychází z Rámcově vzdělávacího programu a zaměřuje se na hudebně pohybové a poslechové činnosti, které zkoumá na Dvořákových skladbách v učebnicích hudební výchovy na 1. stupni základní školy a v jejich metodických příručkách. Poslední dvě části práce se zaměřují na vybrané Dvořákovy opery a nabízejí konkrétní náměty činností pro práci s poslechem těchto oper.

RESUMÉ

The thesis is concerned with Antonín Dvořák's musical output and its use in teaching music at primary schools. The life and work of this outstanding Czech composer is described in the first part of the thesis. The second part focuses on musical movement and listening activities that are mentioned in The Framework Education Programme for Elementary Education and examines whether Dvořák's compositions listed in textbooks and reference books for primary education are appropriate for such activities. Final two parts focus on selected Dvořák's operas and suggest specific ideas for listening activities using these operas.

LITERATURA

BURIAN, Karel Vladimír. *Hudba domova: kapitoly ze života hudebního skladatele Antonína Dvořáka*. Praha: Supraphon, 1979.

MAHLER, Zdeněk. *Spirituál bílého muže aneb Dvořák v Americe*. Praha: Primus, 1998. ISBN 80-85625-28-8

MARKOVÁ-KRYSTLÍKOVÁ, Jiřina a Anna NOVOTNÁ. *Opera nás baví: [první kniha o opeře pro děti i rodiče]*. Ilustroval Jiří VOTRUBA. Praha: Práh, 2005. ISBN 80-7252-121-7.

DÖGE, Klaus. *Antonín Dvořák: život, dílo, dokumenty*. Přeložila Helena MEDKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-297-2. HERDEN, Jaroslav, a kol. *Hudba pro děti*. Praha: Karolinum, 1992.

SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka 1. 3. vydání*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954.

ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka 2. 3. vydání*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.

ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka 3. 2. vydání*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.

ŠOUREK, Otakar. *Život a dílo Antonína Dvořáka 4. 2. vydání*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.

LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2000. ISBN 80-7235-009-9.

LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-027-7.

LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-045-5.

LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2013. ISBN 80-7235-295-4.

LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-7235-065-X.

LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80-7235-092-7.

LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80-7235-113-3.

LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2000. ISBN 80-7235-127-3.

MARKOVÁ-KRYSTLÍKOVÁ, Jiřina a Anna NOVOTNÁ. *Opera nás baví: [první kniha o opeře pro děti i rodiče]*. Ilustroval Jiří VOTRUBA. Praha: Práh, 2005. ISBN 80-7252-121-7.

REZUTKOVÁ, Hana. *Čítanka 5: 1. ediční řada : [pro pátý ročník]*. Všeň: Alter, 2007. ISBN 978-80-7245-118-0.

SLAVÍKOVÁ, M. *Teorie a praxe hudební výchovy dětí předškolního a mladšího školního věku II : sborník příspěvků studentské vědecké konference*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2017, 73 s. ISBN: 978-80-261-0751-4

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

ŠUPKA, Ondřej. Antonín Dvořák: Komplexní zdroj informací o skladateli. MAREK, Vlastimil. [online]. [cit. 2014-08-03]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10267292848-7-divu-ceska/4044-divy/?divdetail=22>

http://listeningadventures.carnegiehall.org/nws/low/Fmovement2_final.html

<http://www.nuv.cz/>

<https://operaplus.cz/opery>

<http://www.artslexikon.cz/index.php?title=Kant%C3%A1ta>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 - Použitý jako motivace v úvodu hodiny.....	52
Obrázek č.2 - Notový záznam a text písně Byla jedna Káča	52

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Fotografie	II
Příloha č. 2 – Spojovačka.....	III
Příloha č. 3 - Poslechový kvíz	IV
Příloha č. 4 - Řešení poznávačky.....	V
Příloha č. 5 - Řešení spojovačky.....	VI
Příloha č. 6 - Řešení poslechového kvízu.....	VII

Příloha č. 1 - Fotografie

K jednotlivým fotografiím napiš jména hudebních skladatelů:

Příloha č. 2 – Spojovačka

Spoj jednotlivé postavy ke správnému názvu opery:

RUSALKA

ČERT MARBUEL

OVČÁK JIRKA

ČERT A KÁČA

JEŽIBABA

CIZÍ KNĚŽNA

KÁČA

LUCIFER

RUSALKA

PRINC

KNĚŽNA

VODNÍK

Příloha č. 3 - Poslechový kvíz

Na základě poslechové ukázky napiš, o jakou operu se jedná.

První ukázka:	
Druhá ukázka:	

Příloha č. 4 - Řešení poznávačky

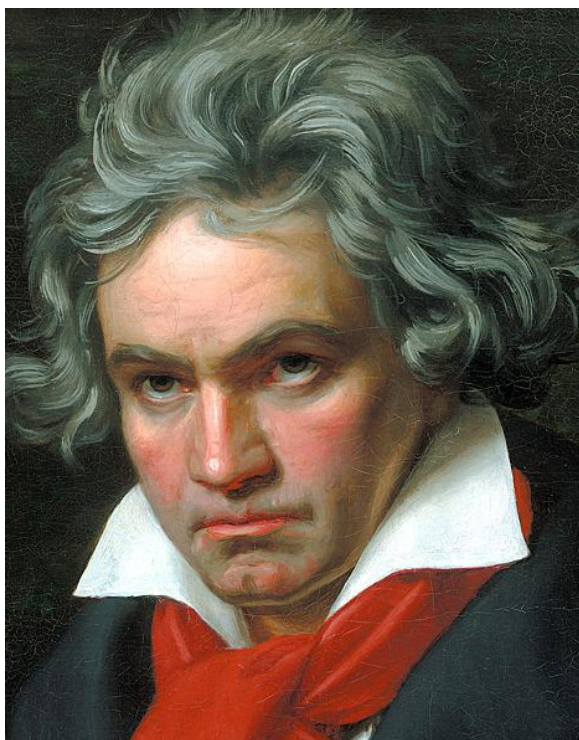
K jednotlivým fotografiím napiš jména hudebních skladatelů:

Antonín Dvořák

Bedřich Smetana

Ludwig van Beethoven

Wolfgang Amadeus Mozart

SPOJOVAČKA

RUSALKA

ČERT MARBUEL

OVČÁK JIRKA

ČERT A KÁČA

JEŽIBABA

CIZÍ KNĚZNA

KÁČA

LUCIFER

RUSALKA

PRINC

KNĚŽNA

VODNÍK

POSLECHOVÝ KVÍZ

První ukázka:	Rusalka
Druhá ukázka:	Čert a Káča